

Programm des Instituts in Rauernik

zur Vorbereitung von Knaben für das Gymnasium und die Realschulen,

womit

zu der am Donnerstag den 29sten August 1861, vom 11 Uhr Vormittags bis 4 Uhr Nachmittags

im Saale des neuen Gebäudes

stattfindenden

öffentlichen Prüfung der Schüler

ergebenst einladet

der Stifter und Dirigent der Anstalt

Pfarrer **Anton Fr. B. Hunt.**

Dazu: Einige Nachrichten über Entstehung, Zweck und Grundsätze der Anstalt. — Von demselben.

PROGRAM ZAKŁADU W KURZĘTNIKU przygotowującego chłopców do gimnazyum i szkół realnych,

którym

na publiczny egzamin uczniów,

mający się odbyć w czwartek dnia 29go sierpnia 1861 r. pomiędzy 11tą a 4tą godz. po południu

na sali nowego budynku

uniżenie zaprasza

założyciel i rządcza zakładu

X. proboszcz Antoni Fr. B. Hunt.

Do tego: niektóre wiadomości, tyczące się powstania, celu i zasad zakładu. — Przez tegoż.

Program

Wzrost i rozwój człowieka

Wzrost i rozwój człowieka - jest to proces, który trwa przez całe życie.

Wzrost i rozwój człowieka - jest to proces, który trwa przez całe życie.

Wzrost i rozwój człowieka - jest to proces, który trwa przez całe życie.

Wzrost i rozwój człowieka - jest to proces, który trwa przez całe życie.

Wzrost i rozwój człowieka - jest to proces, który trwa przez całe życie.

Wzrost i rozwój człowieka - jest to proces, który trwa przez całe życie.

Wzrost i rozwój człowieka - jest to proces, który trwa przez całe życie.

Wzrost i rozwój człowieka - jest to proces, który trwa przez całe życie.

Wzrost i rozwój człowieka - jest to proces, który trwa przez całe życie.

N

PROGRAM

ZAKŁADU W KRAJACH

Wzrost i rozwój człowieka - jest to proces, który trwa przez całe życie.

Wzrost i rozwój człowieka - jest to proces, który trwa przez całe życie.

Wzrost i rozwój człowieka - jest to proces, który trwa przez całe życie.

Wzrost i rozwój człowieka - jest to proces, który trwa przez całe życie.

Wzrost i rozwój człowieka - jest to proces, który trwa przez całe życie.

Wzrost i rozwój człowieka - jest to proces, który trwa przez całe życie.

Wzrost i rozwój człowieka - jest to proces, który trwa przez całe życie.

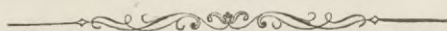
Wzrost i rozwój człowieka - jest to proces, który trwa przez całe życie.

Einige Nachrichten

über

**Entstehung, Zweck und Grundsätze
der Anstalt,**

von dem Dirigenten derselben.

Niektóre wiadomości

tyczące się

powstania, celu i zasad zakładu

przez rządzcę tegoż.

Einige Nachrichten

von

Geographie, Land und Völkerverhältnisse des Arabien,

von dem berühmten Gelehrten

Viktor Wladimirovich

verfasst

in Petersburg, bei der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften

Druck und Verlagsanstalt von

„Wenn der Herr das Haus nicht bauet, so arbeiten die Bauleute umsonst; wenn der Herr die Stadt nicht behütet, so wachet der Hüter vergebens.“

Psalm 126, V. 1.

Zum innigsten Danke gegen die Vorsehung drängt mich die Ueberzeugung und der klare Beweis, welcher hier offen vorliegt, daß bei dem Werke, das ich unternommen habe, Gott im Schwachen stark gewesen ist und mit seinem reichlichsten Segen recht sichtbar geholfen hat. Was Niemand glaubte und ich selbst in so reichem Maße und so kurzer Zeit nicht hoffen konnte, das ist eine erfreuliche Thatsache geworden: das Institut besteht, trotz der ungünstigsten Verhältnisse am hiesigen Orte, hat seine vier eigene und zwei Hilfslehrer, außer dem Dirigenten, zählt in 7 Klassen 66 Schüler, und das Schulhaus steht wirklich fast fertig da, an dessen Bau ich selbst vor einem Jahre noch nur sehr entfernt in stillen Wünschen denken konnte. Wohl hätten meine Freunde Recht, — und ich selbst wußte es sehr gut, wie Recht sie hatten, — wenn sie das Unternehmen für höchst gewagt, ja fast für unausführbar erklärten, wenn sie mir den Ort ohne alle geeignete Pensionsanstalten für die Schüler, wenn sie mir die Schwierigkeit, tüchtige Lehrkräfte hieher zu ziehen und selbst nur erträgliche Wohnungen für Lehrer zu beschaffen, wenn sie endlich mir den gänzlichen Mangel an allen pekuniären Mitteln vorhielten, und mir zu Gemüthe führten, daß ich vielleicht mich fruchtlos opfern und ruiniren würde. Wenn auch Spott und Hohn, die damals reichlich über mich und meine Anstalt ergingen, keine Rücksicht verdienten, so waren die Vorstellungen und Warnungen wohlgesinnter Freunde doch sehr zu beachten, und sie sind mir nicht gleichgültig gewesen.

Ich habe reiflich Alles überlegt; ja, ich hatte sogar noch mehr zu überlegen; ich mußte ja außerdem noch die Größe der Aufgabe meinen eigenen mangelhaften Fähigkeiten und Kräften gegenüberstellen, und das Unternehmen auf die Gefahr hin wagen, ob am Ende mit Gottes

„Jeśli Pan nie zbuduje domu, próżno pracowali; którzy go budują; jeśli Pan nie będzie strzegł miasta próżno czuwa, który go strzeże.“ —
Psalm 126. w. 1.

Do serdecznego podziękowania Opatrzności nagli mnie własne przekonanie i oczywisty dowód, że przy dziele, którem rozpoczął, Bóg w słabym moc Swą okazał i temuż widocznie obficie pobłogosławił. Czemu nikt wiary dać niechciał i czego ja sam tak dalece i w tak krótkim czasie się nie spodziewałem, to się stało czynem pocieszającym. Zakład istnieje mimo najniepomysłniejszych stosunków w tutejszem miejscu, posiada, oprócz rządcy zakładu, czterech własnych i dwóch pomocniczych nauczycieli, liczy w siedmiu klassach 66ciu uczniów, i dom szkolny do tego przeznaczony celu stoi w istocie prawie ukończony, o którego wybudowaniu przed rokiem jeszcze tylko w cichości życzeń moich marzyłem. Zaiste, słuszność mieli przyjaciele moi, — i ja sam wiedziałem o tem dobrze, jak słusznie mieli, — gdy moje przedsięwzięcie za zbyt odważne, nawet za nie możebne do wykonania poczytali, przedstawiając mi, że miejscowość nie posiada stosownych lokali do założenia klas, lub stosownej pensyi dla uczniów, że mi wielką trudność sprawiać będzie, sprowadzać dotąd doskonałych nauczycieli i wystarać się dla nich o stosowne pomieszkanie, gdy mi nakoniec wytykali zupełny niedostatek pieniędzy i przekładali, że się może bezowocownie poświęce i zniszcze. Chociaż urągania i pośmiewisko, któremi mnie i mój zakład obficie częstowano, nie zasługiwały na uwzględnienie, uważałem atoli na przedstawienia i przestrogi dobrze myślących ludzi i takowe nie były mi bynajmniej obojętne. Zastanowiłem się dokładnie nad wszystkim; nawet więcej się miałem do zastanowienia; musiałem nadto wielkość zadania mojego

Hilfe der gute Wille, die Begeisterung und Liebe zur Sache meine intellektuellen und moralischen Mittel theils verstärken theils ersetzen würden.

Ich glaubte aber die Mittel zu finden und zu erkennen, um die Schwierigkeiten stufenweise zu überwinden, und werde, bei der lebendigen Ueberzeugung, von der Nothwendigkeit, dem Nutzen und Segen einer solchen Anstalt, bei dem Hinblick auf großartige Beispiele in der Kirchen- und Weltgeschichte, von einem felsenfesten Vertrauen auf Gott geleitet und getragen. Und dieses Vertrauen hat mich nicht getäuscht: — bis hieher hat der Herr geholfen.

Nunmehr aber, da die Anstalt soweit gediehen ist und allgemeinere Theilnahme sich erworben hat, jezt wo diese Theilnahme sich bei Vielen so werthtätig und opferwillig gezeigt und mich wesentlich in jeder Beziehung unterstützt hat, jezt dürfte es an der Zeit sein, über die Entstehung, die Fortschritte und das Gedeihen der Anstalt, über die Unterstützungen, die mir geworden sind, ferner über den Zweck und die Grundsätze, welche mich bisher geleitet haben und auch fernerhin leiten sollen, öffentlich eine gewisse Rechenschaft abzulegen, den verehrten Freunden und Wohlthätern der Anstalt aber zugleich meinen herzlichsten Dank in aufrichtiger Ergebenheit auszudrücken.

Das Streben, Geistesbildung und Aufklärung im wahren Sinne des Wortes zu fördern, welches mich schon lange Jahre angeregt hatte, möglichst für das Gedeihen der Schulen zu wirken und junge Studierende zu unterstützen, erhielt neue Nahrung, als ich im Mai 1854 die hiesige Pfarrei übernahm, nachdem ich vorher in Thorn elf Jahre lang als Pfarrer an der St. Jacobskirche auch das Dekanat und die Kreischulinspektion verwaltet hatte. Hier öffnete sich jenem Streben ein weites Feld, und mit Interesse vernahm ich, daß das Bedürfnis höherer Lehranstalten für diese Gegend auch Andern längst klar geworden war, daß es auch öffentlich und amtlich ausgesprochen wurde.

Im Februar 1856 nahm ich nun die Sache in die Hand, warb für das Unternehmen, in Neumark ein Gymnasium zu Stande zu bringen, durch mündliche Vorstellungen und einen schriftlichen Aufruf, bildete zu diesem Zweck ein Comité, aus mehreren Geistlichen und Beamten bestehend, welches sich am 14ten März desselben

przeciwstawić własnym niedostatecznym zdolnościom i siłom, i nareszcie odważyć się wystawić przedsięwzięcie moje na niebezpieczeństwo, czy nakoniec z pomocą boską dobra wola, zapał i miłość rzeczy wzmocnią i zastąpią moje władze umysłowe i moralne. Atoli spodziewałem się znaleźć i poznać środki, aby te trudności stopniowo przezwyciężyć, i zwróciwszy uwagę na wspaniałe przykłady historyi kościelnej i powszechniej, umocniony żywym przekonaniem o konieczności, potrzebie i błogosławieństwie takiego zakładu, położyłem całą mą ufność w Bogu. I ta ufność nie zawiodła mnie: — aż dotąd Pan Bóg dopomógł.

Teraz zaś, gdzie zakład tak dalece się wzmógł i w ogólności więcej już udziału sobie pozyskał, teraz, gdzie się ten udział w wielu tak w czynie, jak i w chętniej ofierze tak dzielnie okazał i mnie pod każdym względem znacznie poparł, teraz zdaje mi się być porą stósowną, zdać sprawozdanie pewne względem powstania, postępów, pomysłowości zakładu, względem wsparcia, jakiego mi udzielono, dalej względem celu, zasad, jakich się trzymałem i jakich się dalej trzymać zamyslałem i zarazem szanownym przyjaciółom i dobrodziejom złożyć otwarcie i unieźnie serdeczne moje podziękowanie.

Dążność popierania wykształcenia ducha i oświaty, w całym znaczeniu tego wyrazu, która mnie przez wiele już lat zachęcała do działania podług sił na pomyslnosc szkół i wspierania kształcącej się młodzieży, odżyła na nowo, gdym w maju 1854 r. tutejsze objął probostwo, sprawowawszy poprzednio w Toruniu przez 11cie lat jako proboszcz przy kościele Ś. Jakóba urząd dziekana i powiatowego szkół inspektora. Tutaj otworzyło się obszerne pole owej dążności, i miło mi było powziąć tę wiadomość, że i inni dawniej już uczuli potrzebę wyższego w tych stronach naukowego zakładu, co też publicznie i urzędownie wyrzeczonym było.

W lutem 1856 r. wziąłem się do dzieła, starałem się przez ustne przedstawienia i piśmienną odezwę, o przyprowadzenie do skutku gimnazjum w Nowemmieście, utworzyłem w tym celu komitet, składający się z księży i urzędników, który się 14go Marca tego samego roku w Nowemmieście zebrał

Jahres in Neumark versammelte, und sogleich bedeutende Beiträge zeichnete. Unser Plan war damals: durch viele bedeutende Zeichnungen die Mittel zum Bau eines Gymnasial-Gebäudes zu beschaffen und dadurch zugleich dem Staate das Bedürfnis eines Gymnasiums nachzuweisen und nahe zu legen. Es wurde in Folge dessen bereits am 23ten April d. J. im Hause der Abgeordneten davon gesprochen, und der damalige Minister Herr v. Raumer erkannte wenigstens an: „daß die Zahl der Gymnasien für beide Confessionen nicht ausreichend sei, sondern auf beiden Seiten einer Vermehrung bedürfe.“ — Die Behörden der Stadt Neumark erklärten sich auch bereit, einen geräumigen Platz zu den nöthigen Gebäuden und vorläufig 1500 Thaler beizutragen. —

Nähere Ueberlegung und mancherlei Beobachtungen brachten mich aber zu der Ueberzeugung, daß auf diesem Wege der Zweck wohl gar nicht oder nur sehr spät erreicht werden dürfte. Während ich nun hin und her sann, wie ich schneller und sicherer zum Ziele kommen könnte, alle meine Pläne aber an dem gänzlichen Mangel aller Geldmittel scheiterten, wurde auf Veranlassung der Königl. Regierung zu Marienwerder im Herbst 1858 in Kauernik eine zweite Elementarschulklasse eingerichtet und ein zweiter Schullehrer angestellt. Das bahnte mir den Weg zum Ziele. Ich sorgte für die Anstellung eines solchen zweiten Lehrers an der Elementarschule, der zufällig vorher die Gymnasialbildung genossen hatte, erhielt unterm 4ten September 1858 die nöthige Concession von der Königl. Regierung in Marienwerder und zugleich die Erlaubniß von dem Hochwürdigsten Oberhirten der Diöcese Culm, dem Herrn Bischof von der Marwitz, mietete eine geräumige Stube zur Klasse, ließ dieselbe einrichten, stattete sie mit Bänken, Tafel, Landkarten u. s. w. aus, kündigte unter dem 9ten September die Eröffnung der Anstalt auf den 1sten October an, und war entschlossen, mit dem neuen Lehrer Herrn Leopold Grell gemeinschaftlich den Unterricht im Institute persönlich so lange zu besorgen, bis es möglich sein würde, einen Lehrer für die Privat-Anstalt besonders anzustellen. Am letzten September Nachmittags meldeten sich die ersten zwei Schüler. Mit diesen eröffnete ich pünktlich am 1sten October Morgens 8 Uhr den Unterricht in der Anstalt. Während des Tages kamen zwei neue Schüler hinzu, und so schloß ich den ersten Schultag mit vier Schülern,

i und zaraz znaczne składki podpisał. Wtenczas było naszym zamiarem wystarać się przez wiele znacznych składek o środki do budynku gimnazyalnego i zarazem wskazać państwu potrzebę gimnazjum i zobowiązać je sobie do usunięcia tejże potrzeby. W skutek tego przyszło zaraz tegoż roku 23go Kwietnia w domu deputowanych o tem do mowy, i ówczesny minister pan Raumer przyznał przynajmniej, że liczba gimnazyów dla obu wyznań nie jest wystarczającą, lecz wymaga z obu stron pomnożenia. Zwierzchność też Nowegomiasta oświadczyła gotowość swoją dać do potrzebnych budynków obszerne miejsce i tymczasowo 1500 talarów.

Po bliższem zastanowieniu i z różnych stron na rzecz się zapatrywaniu, przyszedłem do tego przekonania, że na tej drodze albo wcale, albo też późno do zamierzonego dojdziemy celu. Kiedy tak rozmaite myśli do mej cisnęły się głowy, jakby prędkiej i pewniej dopiąć celu, a wszelkie plany z przyczyny zupełnego niedostatku pieniędzy się rozbiły, została na mocy rozporządzenia królewskiej rejencyi z Kwidzyna w jesieni 1858 r. w Kurzętniku druga elementarna szkoła założona i przy niej drugi nauczyciel umieszczony. To mi utorowało drogę do celu. Starłem się, aby na posadę przy elementarnej szkole przyszedł drugi nauczyciel, który wykształcenie w gimnazjum odebrał, otrzymałem dnia 4go września 1858 r. potrzebne pozwolenie od król. rejencyi z Kwidzyna i zarazem zezwolenie od najprzewielebniejszego arcybiskupa diecezji chełmińskiej, X. biskupa Marwitz, nająłem obszerną izbę, którą kazałem urządzić i takową na klasę przeznaczyłem, opatrzyłem ją ławkami, tablicą mapami i t. d., ogłosiłem na dniu 9go września otworzenie zakładu z dniem 1go października, i postanowiłem wspólnie z nowym nauczycielem, panem Grellem wykładać nauki osobiście w zakładzie tak długo, aż będę mógł umieścić nauczyciela li dla samego prywatnego zakładu. Ostatniego września po południu zgłosiło się dwóch pierwszych uczniów. Z tymi rozpocząłem punktualnie 1go października z rana o 8ej godzinie nauki w zakładzie. W ciągu tego dnia przybyło jeszcze dwóch uczniów i tak zakończyłem nauki pierwszego dnia z czterema

die wesentlich Nichts mitbrachten, als Lesen, Schreiben und etwas Rechnen, und auch das größtentheils nur in polnischer Sprache. Zwei Monate lang besorgte ich mit dem Herrn Lehrer Grelle und einem interimistischen Hilfslehrer den Unterricht, bis Herr Stanislaus Eywik als Lehrer für das Institut allein von mir angestellt wurde, der am 1sten Dezember 1858 eintrat, und seit dieser Zeit mit einem schönen Eifer, tüchtigem Lehrertalent und musterhaftem Lebenswandel für das Gedeihen der Anstalt in erfreulicher Weise gewirkt hat. Derselbe hat auf dem Gymnasium zu Trzemeszno (im Großherzogthum Posen) das Abiturienten-Examen, und in Graudenz die Prüfung zum Lehrfache bestanden, und ist der polnischen Sprache ebenso wie der deutschen praktisch und grammatikalisch vollkommen mächtig. Zu Neujahr 1859 war es möglich, die drei ersten und fähigsten Schüler aus der einzigen Klasse Septima herauszunehmen und mit ihnen eine Sexta anzulegen.

Zu Ostern 1859 fand das erste öffentliche Examen statt, welches durch sein glückliches Resultat allgemeine Aufmerksamkeit erregte, und ebenso wie die folgenden halbjährigen Prüfungen sehr wesentlich zur Förderung der jungen Anstalt beitrug. Verschiedene Herren, welche solchen öffentlichen Prüfungen beiwohnten, äußerten sich über dieselben und über die Anstalt überhaupt in öffentlichen Blättern auf die freundlichste Weise. So erwuchs und stieg das Zutrauen des Publikums und damit die Zahl der Schüler von Semester zu Semester.

Zu Ostern 1859	zählte die Anstalt	10	Schüler,
im Herbst 1859		18	
zu Ostern 1860		32	
im Herbst 1860		40	
zu Ostern 1861		57	
und gegenwärtig		66	

von denen 9 in Septima,
15 in Sexta,
20 in Quinta,
7 in Unter-Quarta,
9 in Ober-Quarta,
3 in Unter-Tertia
und 3 in Ober-Tertia

sitzen, summa 66 wie oben. —

Die zunehmende Anzahl der Schüler und der Klassen

uczniami, którzy nie nieumieli, jak czytać, pisać i cokolwiek rachować i to powiększej części w polskim języku. Przez dwa miesiące udzielałem z panem nauczycielem Grellem i z intermistycznym nauczycielem pomocniczym nauki w zakładzie, aż pan Stanisław Eywik przy zakładzie jako nauczyciel umieszczonym został, który 1go grudnia 1858 r. przybył i od tego czasu z chwalebną gorliwością, doskonałym darem nauczania i wzorowem prowadzeniem życia działał pomysłnie na korzyść zakładu. Złożył on w gimnazyum w Trzemesznie (w wielkiem księstwie poznańskim) egzamin dojrzałości, i w Grudniądzu egzamin nauczycielski, i zarówno posiada język polski i niemiecki praktycznie i grammatycznie. Na nowy rok 1859 można było z trzema najzdadniejszymi uczniami z septymy sextę założyć.

Na wielkanoc 1859 r. odbył się pierwszy publiczny egzamin, który, wypadłszy szczęśliwie, w ogólności zwrócił na siebie uwagę, i również następne półroczne popisy bardzo znacznie przyczyniły się do pomysłności młodego zakładu. Różni panowie, którzy przy takich publicznych popisach przytomnymi byli, rozpisywali się w pismach publicznych uprzejmie o owych popisach i o zakładzie w ogólności. Takim więc sposobem wzrastało i podnosiło się zaufanie publiczności i z tem zarazem od jednego półrocza do drugiego liczba uczniów.

Na wielkanoc 1859 r.	liczył zakład	10	uczniów,
w jesieni 1859		18	
na wielkanoc 1860		32	
w jesieni 1860		40	
na wielkanoc 1861		57	
i obecnie		66	

z których 9ciu znajduje się w septymie

15tu „ w sextie
20tu „ w kwincie
7miu „ w niższej kwarcie
9ciu „ w wyższej kwarcie
3ch „ w niższej tercyci
i 3ch „ w wyższej tercyci

ogółem 66ciu jak wyżej.

Zwiększająca się liczba uczniów i klas wywołała

machte natürlich eine bedeutende Vermehrung der Lehrkräfte nöthig, und es fungiren nunmehr außer:

- 1) dem Herrn Lehrer Stanislaus Gwyik, und dem Hilfslehrer Herrn Leopold Grell, noch folgende Lehrer an dem Institute:
- 2) Herr Kandidat Valentin Obudziński, geprüfter Philologe, studirte auf den Universitäten zu Berlin und Greifswald, absolvirte bei dem Gymnasium zu Deutsch-Crone sein Probejahr zum Gymnasiallehrer, und trat beim hiesigen Institute am 1sten Oktober 1859 als Lehrer ein. — Er allein ist der polnischen Sprache nicht kundig. —
- 3) Herr Rektor Emanuel Schnura, seit dem 1sten Oktober 1860 für das Institut hier angestellt, studirte in Breslau Theologie, wendete sich zum Schulfach, und erhielt von der Königl. Prüfungs-Commission daselbst die Befähigung: „die Rectorstelle einer gehobenen Stadtschule zu bekleiden.“
- 4) Herr Lehrer Johann Heidrich, seit dem 1sten Januar d. J. als technischer Lehrer, vorzugsweise für den Unterricht in der Musik, im Schreiben und Zeichnen angestellt, musikalisch gründlich gebildet, auf der Violine, dem Clavier, der Orgel und den meisten andern Instrumenten geübt.

Beide sind der polnischen und deutschen Sprache gewachsen.

Haben die Herren Gwyik und Obudziński bereits seit Jahren an der Anstalt mit ausgezeichnetem Erfolge gewirkt, so fühle ich mich, zugleich mit dem Institute, doch auch verpflichtet, dem zuletzt angestellten Herrn Lehrer Heidrich, so wie den Hilfslehrern Herrn Leopold Grell und Michael Weinert, meinen Dank und die Anerkennung ihrer mühsamen, erfolgreichen Thätigkeit, hier gleichermaßen öffentlich auszusprechen. Unwillkürlich erinnern mich unsere allseitigen Bestrebungen und die Ergebnisse derselben an die Worte des Weltapostels Paulus: „ich habe gepflanzt, Apollo hat begossen, Gott aber hat das Gedeihen gegeben.“ (1 Corinth. 3. 6.) Sämmtliche Herren Lehrer der Anstalt haben aus ihren früheren Jahren über Leistungen und sittliche Führung die rühmlichsten Zeugnisse beigebracht.

Mit der steigenden Anzahl der Schüler und Klassen wurden aber auch immer mehr Klassenlokale und Lehrer-Wohnungen nöthig, und nachdem ein Lokal nach dem

naturalnie potrzebę pomnożenia znacznie sił nauczycielskich i obecnie udzielają w zakładzie oprócz

- 1) pana nauczyciela Stanisława Eywika i nauczyciela pomocniczego pana Grella, następujący nauczyciele:
- 2) Promowany filolog, pan kandydat Walenty Obudziński, poświęcał się naukom akademickim w Berlinie i Gryfie, odbył rok próby przy gimnazjum w Wałczu na nauczyciela gimnazjalnego, wstąpił do tutejszego zakładu jako nauczyciel 1go października 1859 r. On jeden nie posiada języka polskiego.
- 3) Pan rektor Emanuel Sznura, od 1go października 1860 r. przy zakładzie umieszczony, poświęcał się w Wrocławiu teologii, udał się do zawodu nauczycielskiego i zdatość jego uznaną została przez tameczną król. komisją popisową do objęcia miejsca rektorskiego przy wyższej szkole miejskiej.
- 4) Pan nauczyciel Jan Hajdrych, od 1go Stycznia b. r. jako techniczny nauczyciel, przedewszystkiem do udzielania nauki w muzyce, w pisaniu, rysunkach, został przy zakładzie umieszczony, gra on doskonale na skrzypcach, fortepianie, organach i wyćwiczył się także na innych jeszcze instrumentach.

Obaj posiadają język polski i niemiecki.

Panu Eywikowi i panu Obudzińskiemu, którzy już od kilku lat przy zakładzie chwalebnie i skutecznie działali, tudzież późnief przybytemu nauczycielowi zakładu, panu Hajdrychowi, jako też pomocniczym nauczycielom, panu Leopoldowi Grelowi i p. Michałowi Weinertowi czuję się wspólnie z zakładem być obowiązany, z przyznaniem im zarazem ich mozolnej i pomysłnej pracy, oświadczyć publicznie me podziękowanie. Mimowolnie przywodzą mi na myśl nasze wszechstronne usiłowania i wypadki tychże słowa ś. apostoła Pawła: „jam sadził, Apolo podlewał a Bóg dał wzrost.“ (1. Kor. 3, 6.)

Wszyscy panowie nauczyciele zakładu dostawili hardzo chwalebne zaświadczenia, co do ich zdatości i moralnego prowadzenia.

Zwiększająca się liczba uczniów i klas wywołała potrzebę więcj izb szkolnych i mieszkań dla

andern dazu aufgesucht und eingerichtet worden war, erwiesen sie dennoch sich sämmtlich, besonders zu den Lehrstunden für combinirte Klassen und zu den öffentlichen Prüfungen als ungenügend, viel zu klein und nach allen Richtungen beengt. Es entstand auch durch das viele Hin- und Her-Laufen der einzelnen Klassen und Lehrer nach jeder Stunde eine große Zeitversäumnis und allerlei Nebelstände. Darum lag der Gedanke, ein besonderes Gebäude zu errichten, wohl sehr nahe; es war ja dringendes Bedürfnis. Wie sollte ich aber bei meiner Mittellosgkeit daran denken, ein Gebäude aufzurichten, das mehr Thaler kostet als ich Groschen besitze! —

Ich dachte aber doch daran; ich kaufte allmählig einen kleinen Bauplatz neben dem andern, vereinigte sie zuletzt zu einem Ganzen, machte mehrere Versuche, Geldmittel zu beschaffen, die alle fehlschlügen, bis ich zuletzt doch an's Werk gehen konnte, das Nöthigste beschaffte, Hilfe und Unterstützung fand, und so ist es möglich geworden, die diesjährige öffentliche Prüfung bereits im Saale des neuen Gebäudes abzuhalten. —

Warmen innigen Dank allen denjenigen Freunden der Geistesbildung und Cultur, Dank allen Denjenigen von meinen persönlichen Freunden, welche mit Unterstützungen aller Art mir geholfen haben, das Gebäude zu Stande zu bringen, und welche sich noch bemühen, mir auch fernerhin Unterstützungen zu beschaffen! Ich glaube nicht, daß es in ihrem Wunsche liegt, ihre Namen und die Höhe der geleisteten Beiträge einzeln veröffentlicht zu sehen, so sehr ich dieses auch wünschte, und so eigenthümliche Beobachtungen man dabei machen würde, begnüge mich also damit, im Allgemeinen anzuführen, daß ich durch baare Geldbeiträge, die dem Zwecke für immer geopfert sind, ferner durch ermäßigte Preise beim Ankauf von Baumaterialien, theilweise durch unentgeltliche Anfuhr derselben, sodann durch baare Vorschüsse ohne Zinsen auf einige Jahre, und endlich durch verzinsliche Vorschüsse auf längere Zeit, mit Rücksicht auf den Zweck dieses Baues, unterstützt worden bin. Im Ganzen ist mir also viel geholfen worden; das Meiste aber habe ich theils aus eigenen Mitteln beschafft, theils anderwärts auf kürzere Zeit geliehen, theils habe ich es in Terminen noch zu zahlen, und werde dazu hoffentlich gegen hypothekarische Sicherheit durch das Gebäude selbst einen großen Theil beschaffen.

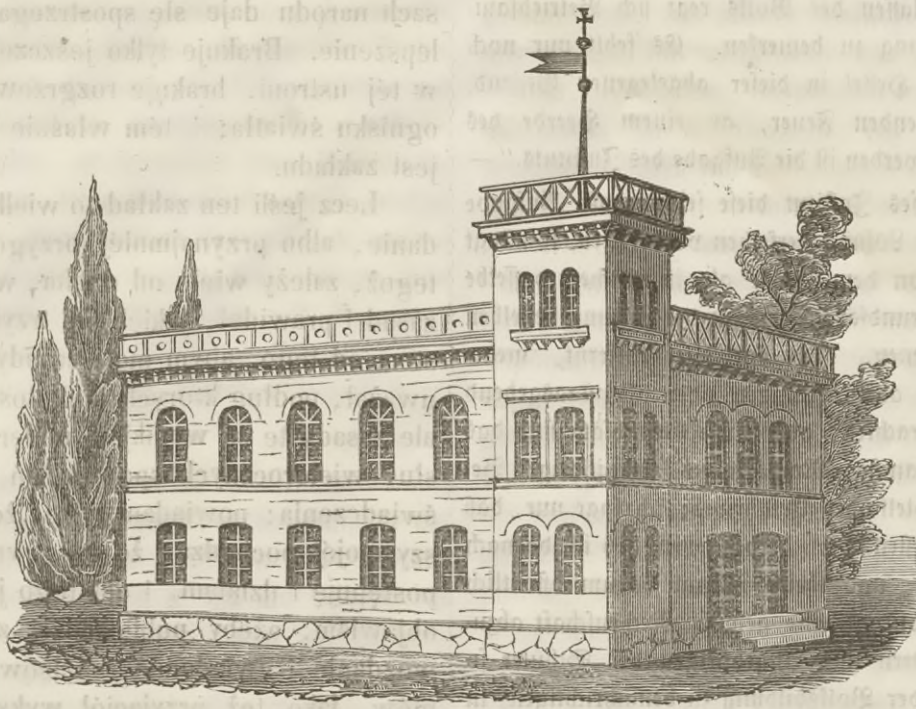
nauczycieli i chociaż wyszukiwałem i urządziłem jedną klasę po drugiej, okazało się przecieź, że takowe szczególnie do udzielania godzin dla wspólnych klas i do publicznych popisów nie wystarczają, są za małe i pod każdym względem za szczupłe. Powstały także przez ustawiczne przechodzenie się uczniów i nauczycieli po każdej godzinie z jednej klasy do drugiej, wielka strata czasu i wiele niedogodności. Dla tego ustawicznie myślałem o wybudowaniu osobnego budynku; bo to było nieodzowną potrzebą. Lecz jakże zaradzić téj potrzebie, nie mając na to funduszu? Wybudowanie budynku więcj by talarów kosztowało, niż ja groszy posiadałem! —

Jednakże myślałem o tém; skupowałem zwolna jeden plac obok drugiego, połączyłem je potém w jedną całość, usiłowałem wielorako postarać się o pieniądze, lecz usiłowania moje pozostały bez skutku, aż przecieź nakoniec mógłem się wziąć do dzieła, wystarałem się o najpotrzebniejsze rzeczy, znalazłem pomoc i takim sposobem było już możebną rzeczą, odbyć tegoroczny publiczny popis na sali nowego budynku.

Gojące dzięki niech będą wszystkim przyjacielom wykształcenia ducha i oświaty, dzięki wszystkim tym, którzy mi przez różne wsparcia dopomagali do téj budowy, i którzy jeszcze usiłują wystarać mi się i nadal o wspomozienie. Nie myślę, aby to było ich życzeniem, nazwać ich po imieniu i wymienić wysokość składki każdego, jakkolwiek tego wielce pragnąłem, i jak osobliwe możnaby w tym względzie robić spostrzeżenia, wystarczy mi tedy w ogólności nadmienić, że mnie wspierano gotowym groszem, który na cel budowy zawsze był poświęcony, dalej, że mi zmniejszono ceny przy kupnie materyału do budowy, pożyczono pieniędzy bez płacenia prowizyi na kilka lat, i nakoniec z płaceniem prowizyi na dłuższy czas. W ogóle wiele mnie wspomozono; ale większą część poczęści z własnych sprawilem środków; poczęści zkadinał na krótszy czas pożyczylem, poczęści téż mam jeszcze ratami do zapłacenia i jak się spodziewam zapewnienie hipoteczne przez sam budynek wielką część zaspokoi.

Das Gebäude,

Budynek,

65 Fuß lang, 36 Fuß breit, aus 2 Stockwerken bestehend, ganz massiv, mit einem Thurm an der nordwestlichen Ecke, enthält einen Saal von 50 Fuß Länge, 26 Fuß Breite und 12 Fuß Höhe, der das Jahr hindurch mittelst einer beweglichen Wand zwei große Klassen darbietet, außerdem noch 2 große und 2 kleine Klassen, und eine Lehrerwohnung. Es ist also auch durch dieses Gebäude nur für die allerdringendsten Bedürfnisse der Anstalt gesorgt, weil ich auf keine Weise mehr zu leisten vermochte. Der Bau, vom Baumeister Herrn Michalowski aus Straßburg bewirkt, hat den 22sten April d. J. begonnen, und am 16ten Mai ist der Grundstein feierlich gelegt worden. —

Fragt man nun nach dem Zwecke des Baues und der Anstalt, für die er bestimmt ist, so habe ich denselben in der Urkunde bei der Grundsteinlegung dahin ausgesprochen: „daß aus dieser Anstalt zunächst ein Gymnasium hervorgehen möge, daß Wissenschaft und Geistesbildung gepflegt und das moralische wie das physische Elend der Bevölkerung in dieser ganzen Gegend möglichst beseitigt werde. Chausséebauten beginnen allmählig, die Eisenbahnen rücken näher, Schulwesen, Acker- und Gartenbau, Handel und Gewerbe fangen an, sich zu heben, Jesuiten-

65 stóp długi, 36 szeroki, składający się z dwóch piętr, cały murowany z wieżą na stronie północno-zachodniej, obejmuje salę 50 stóp długą, 26 szeroką i 12 stóp wysoką, która za pomocą ruchomej ściany przez cały rok dwie odrębne klasy przedstawiać będzie, oprócz tego obejmuje dwie wielkie i dwie małe klasy, i pomieszkanię dla nauczyciela. Przez takowy więc budynek, bo więcej dokazać nie byłem zdolny, nieodzowne potrzeby zakładu są zaspokojone. Budowa przez budowniczego pana Michałowskiego z Brodnicy rozpoczęta została 22go kwietnia b. r. a 16go maja uroczyste kamień węgielny założony.

Na zapytanie o celu budowy i zakładu oświadczyłem w dokumencie przy założeniu kamienia węgielnego: „żeby przedewszystkiem z tego zakładu gimnazjum powstało, aby wiadomości i wykształcenie ducha były pielęgnowane i ażeby ile możliwości moralna i fizyczna nędza w narodzie w całej tej okolicy usunięta została. Zwolna powstają zwirowe drogi, żelazne koleje do nas się przybliżają, poczynają się wznosić szkoły, uprawa roli i ogrodów, handel i rzemiosło, jezuitci w ostatnich 5ciu i 6ciu

Missionen haben in den letzten 5 bis 6 Jahren die Trunksucht wunderbar aus dem Volke vertrieben; überall bis in die untersten Klassen des Volks regt sich Betriebsamkeit und ist Besserung zu bemerken. Es fehlt nur noch an einem großen Hebel in dieser abgelegenen Gegend, an einem erwärmenden Feuer, an einem Herde des Lichts; und das zu werden ist die Aufgabe des Instituts.“ —

Soll aber dieses Institut diese seine große Aufgabe lösen oder doch die Lösung derselben vorbereiten, so hängt unermesslich viel von dem Geiste ab, in welchem dasselbe wirkt, von den Grundsätzen, die in der Leitung desselben zur Richtschnur dienen. Ich bin weit entfernt, meine Grundsätze als die allein richtigen oder als maassgebend für Andere zu betrachten; aber diese Grundsätze sind das Resultat des mühsamsten Nachdenkens, langjähriger Beobachtungen und vielfacher Erfahrung; ich sage nur, daß sie aus meiner innersten Seele hervorgehen, daß ich darnach verfare und wirke, und theile sie nur darum öffentlich mit, um dem Publikum eine gewisse Rechenschaft abzulegen, und die Eltern und Angehörigen der Schüler so wie alle Freunde der Volksbildung zu benachrichtigen, in welchem Geiste ich auf die Jugend einzuwirken strebe. —

Das Institut ist erstens eine Lehranstalt, von mir privatim auf meine Kosten gegründet und erhalten, und hat als solche die Aufgabe, Schüler aus allen Ständen und Confessionen über den Standpunkt der Elementarschulen hinaus zu unterrichten in Religion und biblischer Geschichte, in Sprachen, Geographie, Geschichte, Naturwissenschaften, Rechnen und Mathematik, Gesang, Musik, Zeichnen und Turnen. Ich verbinde damit für die oberen Klassen auch einigen Unterricht über die ersten Elemente der Astronomie, weil gerade dadurch die Größe, Weisheit und Erhabenheit des Schöpfers dem jugendlichen Geiste recht lebendig vorgeführt und sein Blick weithin geöffnet wird; weil ich ferner dabei die beste Gelegenheit finde, zugleich vorläufig das Wichtigste und Nothwendigste aus der Physik, z. B. über das Gesetz der Schwere, der Anziehungskraft der Massen, über Licht und Schall, über Wärme, Meteore u. s. w. mitzutheilen. —

Zweck des ganzen Unternehmens ist also: den Schüler im Lernen und Denken weiter zu fördern, als ihn die Elementarschulen bringen; er soll mehr Kenntnisse sammeln als ihm dort geboten werden können, und mit dieser erweiterten Vorbildung mag er dann früher oder später

latach wyrugowali dziwnym sposobem z narodu nałóg pijalstwa; wszędzie nawet w najniższych klasach narodu daje się spostrzegać przemysł i polepszenie. Brakuje tylko jeszcze wielkiej dźwigni w tej ustroni, brakuje rozgrzewającego ognia na ognisku światła; i tém właśnie zostać, zadaniem jest zakładu.

Lecz jeśli ten zakład to wielkie ma spełnić zadanie, albo przynajmniej przygotować spełnienie tegoż, zależy wiele od ducha, w jakim działa, od zasad i prawideł, jakich się trzyma. Dalekim jestem od tego, abym moje zasady jedynie za dobre uważał, podług których inni stosować by się mieli; ale zasady te są wynikiem nader wielkiego namysłu, wielorocznych spostrzeżeń i rozlicznego doświadczenia; powiadam tylko, że one z głębi duszy mojej pochodzą, że stósownie do nich sobie postępuję i działam, i dla tego je tylko publicznie objawiam, ażeby publiczności zdać pewne sprawozdanie i uwiadomić rodziców i krewnych uczniów, jako też przyjaciół wykształcenia narodu, w jakim duchu na młodzież działać usiłuję.

Zakład jest po pierwsze zakładem naukowym, odemnie prywatnie na własny koszt założony i utrzymywany, i zadaniem jego jest udzielać nauki uczniom wszelkich stanów i wyznań nad stanowisko szkoły elementarnej w religii, w historii biblijnej, w językach, jeografii, historii powszechniej, naukach przyrodzonych, rachunkach i matematyce, w śpiewach, muzyce, rysunkach i turniejach. Przyłączam do tego jeszcze z wyższemi klasami krótką naukę o pierwszych elementach astronomii; dla tego, że się właśnie przez to wielkość, mądrość, wyniosłość stwórcy przedstawia dobitnie młodemu duchowi i jego zapatrywanie się rozprzestrzenia, dalej ponieważ mam zarazem najlepszą sposobność objaśnienia im tymczasowo najważniejszych i najpotrzebniejszych prawideł z fizyki n. p. o ciężkości, o sile przyciągającej masy, o świetle, głosie, cieple, zjawiskach napowietrznych i t. d. Celem więc jest całego przedsięwzięcia: więcej popierać ucznia w uczeniu się i myśleniu, aniżeli go szkoły elementarne doprowadzą; ma on tu więcej zebrać wiadomości, niżli mu się tam nastęrczają, i tak przyspo-

in Schullehrer-Seminarien oder behufs weiterer Studien auf Gymnasien und Realschulen gehen; er mag in den Bürger- oder den Bauernstand treten, mag Handwerker oder Landwirth, Künstler, Gärtner, Musiker oder Soldat werden, mag sich zum Bureau- oder Kassenbeamten ausbilden, mag eine Laufbahn erwählen, welche er will, — er soll hier vorbereitet, es sollen hier seine Geisteskräfte geweckt und angeregt, seine Elementarkenntnisse befestigt und erweitert, und sodann höhere Kenntnisse, so wie auf Gymnasien, ihm beigebracht werden; sein geistiger Blick soll erweitert, Stumpfsinn, Aberglaube und Dummheit sollen ausgetrieben, kurz: es soll die Volksbildung nach allen Richtungen und in allen Ständen wesentlich gefördert werden. —

Wie wichtig und wie schwierig ist hiernach, — aber nicht bloß hier, sondern überhaupt, — die Aufgabe des Lehrers! — Er unterrichtet und nährt den Geist der heranwachsenden Geschlechter; was er säet und pflanzt, das wirkt nachhaltig, wirkt weithin und wirkt mit unglaublicher Kraft. „Der Schulmeister ist der Beherrscher unserer Epoche,“ — sagt Lord Brougham (spr. Bröhm) 1821 im englischen Parlamente, — sein Alphabet ist mächtiger als das Soldaten-Bajonett.“ — Aber wieviel gehört zum guten tüchtigen Lehrer! Nicht etwa die Pflicht, täglich eine gewisse Anzahl von Stunden zu lehren, und zu Hause noch schriftliche Arbeiten zu corrigiren, nicht die körperliche und geistige Anstrengung bei der stündlichen Abwechslung der Lehrgegenstände, und die Nothwendigkeit, sich vorzubereiten, macht die Aufgabe des Lehrers so schwer und hebt den tüchtigen Lehrer so hoch; auch nicht die Nothwendigkeit, jeden Schüler sogar einzeln in seiner Individualität kennen zu lernen und darnach geschickt zu behandeln, — obwohl dazu schon viel mehr gehört, — sondern die schwerste und höchste Aufgabe beim Lehren ist: den Geist des Schülers durch Unterricht zu nähren und zu stärken, wie der Leib durch Speise und Trank genährt wird. Beide sollen durch die Nahrung wachsen. Dazu gehört aber, daß der Lehrer im Stande ist, diese Nahrung zweckmäßig vorzubereiten, und auf geeignete Weise, in richtigem Verhältnisse, den Schülern mitzutheilen. Wer sich beklagt, daß seine Schüler trotz all seiner Mühe doch nichts lernen, der versteht das Lehren nicht; ihm möchte ich etwa folgende Wegweiser und Regeln mitgeben: — Du mußt die geistige Nahrung nicht in ungenießbarer Form und Weise geben,

sobiony czy prędzej lub później wstąpi do seminarjum nauczycielskiego lub w celu dalszych nauk do gimnazjum, lub szkoły realnej; czy obierze stan obywatelski lub wieśniaczy, czy zostanie rzemieślnikiem, rólnikiem, sztukmistrzem, ogrodnikiem, muzykiem lub żołnierzem, czy się wykształci na urzędnika bióra lub kasy, niech obierze zawód jaki mu się podoba, — tutaj ma on się do tego przygotować, tutaj mają być władze jego wzbudzone i zachęczone, jego wiadomości elementarne umocnione i rozszerzone a potem ma odebrać wyższe wiadomości, podobnie jak na gimnazyach; jego zapatrywanie się ducha ma być rozprzestrzenione, przytępienie zmysłów, zabobon i głupota wyrugowane, jednym słowem wykształcenie w narodzie, ma pod każdym względem we wszystkich stanach znacznie być popierane. Jak ważnem więc jest podług tego, — ale nie tylko podług tego, lecz w ogólności — zadanie nauczyciela! —

On naucza i żywi ducha podrastających pokoleń; co on zasieje i zaszczepi, to działa trwale, działa daleko i działa z niewymowną siłą. „Nauczyciel jest panem naszej epoki,“ — mówi Lord Brougham (czytaj Brem) 1821 r. w angielskim parlamencie, — „jego alfabet jest potężniejszy, niż bagnet żołnierzy.“ — Ale ileż to do tego potrzeba, aby być dobrym, doskonałym nauczycielem! — Nie obowiązek udzielania codzien pewnej ilości godzin, nie poprawianie w domu piśmiennych prac, nie cielesne i duchowe natężenie przez zmianę co godzinę przedmiotów naukowych, nie potrzeba przygotowania się tak mocno utrudnia zadanie nauczyciela i tak wysoko go postawia; ani też konieczność poznania szczegółowo każdego ucznia w jego indywidualności i umiejętne podług tego postępowanie, — chociaż do tego już wiele więcej należy, — lecz najtrudniejszym i najwyższym zadaniem nauczyciela jest: żywić i wzmacniać ducha ucznia przez naukę, jak się żywi ciało przez pokarm i napój. Oba mają przez pokarm wzrastać. Ale zależy wiele na tem, aby nauczyciel był w stanie, stósownie przygotowany pokarm udzielić uczniom na sposób im właściwy i w prawdziwym stosunku. Kto się na to skarży, że jego uczniowie mimo wszelką jego pracę

auch nicht zu viel und zu hastig; sonst kannst du dich bis zum Uebermaas anstrengen, und du erreichst doch keine Früchte; sondern du mußt die geistige Nahrung durch Unterricht so geben, wie eine Mutter ihrem Kinde die leibliche Speise giebt, stufenweise von der Form der Muttermilch bis hinauf zur stärksten und härtesten Nahrung. Du mußt nicht steif und hölzern das Buch in die eine Hand und den Stock in die andere nehmen, das Kind nicht züchtigen und mißhandeln, weil es deine ungenießbaren Speisen für seinen Geist nicht verdauen kann. Mache es ihm klein, laue es ihm vor, bis es stark genug sein wird, diese Funktionen selbst zu verrichten; erkläre ihm die Gegenstände, denke dich in seine Fassungsgebilde hinein, mache es ihm klar und zum Begriff, rege die Kräfte seines Verstandes an. Sodann Sorge für angemessene Verteilung der Nahrungsmittel, für heilsame Abwechslung zwischen Beschäftigung des Verstandes, des Gedächtnisses, des Gefühls und der technischen Anlagen. Ganze Perioden hindurch, nichts als lauter Braten, dann lange Zeit nur Kartoffeln oder Gemüse, und dann wieder lauter Salat, — das giebt eine schlechte Kost. — Daß nun meine Herren Kollegen am Institute ihre wichtigen und schweren Pflichten mit Liebe und Umsicht erfüllt, daß sie für den großen Zweck mit unverdrossenem Eifer gewirkt und jeder nach seinen Fähigkeiten Lehrgeschick entwickelt haben, — das ist ihr schönes Verdienst. —

Blos um einen Wink zu geben, wieviel zum vollkommenen Unterricht in weiteren Kreisen außerdem noch gehört, erinnere ich daran, daß manche Menschen viele Kenntnisse besitzen, aber ganz unbrauchbar sind, Andere bei aller Gelehrsamkeit schrecklich ungebildet. Ja! Herbeischaffen und Aufhäufen von Material heißt eben noch nicht Bauen; eine Menge einzelner Kenntnisse ohne zweckmäßige vernünftige Verbindung machen noch nicht ein Gebäude geistiger Ausbildung, und ganze Häuser voll Kräuter machen noch keine Heilmittel und keine Apotheke. —

Aber eben darum, weil auf jener oben bezeichneten allgemeinen Grundlage so vielerlei Bestrebungen in Zukunft den Bau ihrer besonderen Ausbildung errichten wollen, muß diese Grundlage eine breite und feste sein. Erfahrungsmäßig ist die formelle Bildung in Sprachen, Geographie, Geschichte, Rechnen, Mathematik und Naturwissenschaften die beste und nützlichste, darum auch auf

nie sich nie lehrten, ten nie umie wcale uczyć; temubym mógł udzielić téj wskazówki i regół: — Nie podawaj duchowego pokarmu w formie i sposobie niespożytych, ani za wiele, ani też za poręcz; bo inaczej możesz się nad miarę natężyć, a nie osiągniesz owoców; lecz podawaj ten duchowy pokarm, naukę, jako matka podaje jadło swemu dziecięciu, stopniowo poczynając od pokarmu na kształt mleka macierzyńskiego aż przystąpi do mocniejszego, twardszego pokarmu. Nie musisz sztywnie jak kawał drewna, wzięść książkę w jedną a kij w drugą rękę, bić i srogo obchodzić się z dzieckiem, że nie może twego niestrawnego dla swego ducha pokarmu strawić. Podrób mu go najprzód i przeżuj, aż będzie zdolne samo te funkcje odprawiać; objaśnij mu dokładnie przedmioty, wymyśl się w jego dar pojęcia, wyłóż mu rzecz zrozumiałe, i pobudź siły jego rozumu, pamięci, uczucia i technicznych zdolności. Przez całe peryody nie oprócz pieczeni, potem przez długi czas same kartofle i jarzynę, a potem samę salate, — to daje złą strawę. Że moi panowie koleczy przy zakładzie ważne ich i ciężkie obowiązki z miłością i przezornością wypełniali, że na ten cel z niezmordowaną gorliwością działali i każdy podług swych zdolności rozwinął biegłość w nauczaniu — to jest ich chlubną zasługą.

Aby tylko jeszcze w krótkości dotknąć, ile do dokładnej nauki oprócz tego w dalszym obrębie należy, przypominam, że niektórzy ludzie wiadomości posiadają a są zupełnie bezużytecznymi, inni znów mimo wszelką uczoność, niewykształconymi. Ba! Sprowadzenie i nagromadzenie materiału jeszcze nie znaczy budować; mnogość pojedynczych wiadomości bez połączenia odpowiedniego celowi i rozsądnego nie wystawią budynku duchowego wykształcenia i całe domy zapechane ziołami nie stanowią jeszcze lekarstwa i apteki. —

I dla tego też, że wielu na wyżej wspomianej, ogólnej podstawie swe szczegółowe wykształcenie założyć zamysła, musi ta podstawa być szeroka i mocna. Z doświadczenia wiemy, że foremne wykształcenie w językach, geografii, historii, rachunkach, matematyce i w naukach przyrodzonych jest najlepsze i najpożyteczniejsze, dla tego też na

höheren Schulen die allgemeine. Der Schüler soll nach allen diesen Seiten hin denken lernen und daraus für seinen Geist Nahrung erhalten; es soll ferner durch Gesang und Musik der Sinn für edlere Genüsse und Vergnügungen, ein zarteres Gefühl geweckt und gepflegt, durch Turnen aber der Körper gestärkt und geübt, zugleich aber auch der Muth belebt werden. Wer da nun sagt: wozu auf Schulen das viele Griechisch und Latein, wozu Mathematik und manches Andere? man braucht es im Leben doch nicht mehr, und das Meiste vergißt man wieder: — der bedenkt erstens nicht, daß auf diese Weise jedes Lehrfach Einigen überflüssig wird, also eigentlich alle Lehrfächer wegfallen müßten, bedenkt aber zweitens nicht, daß ganze Haufen von Kräutern doch gewiß nicht nutzlos in das Laboratorium gekommen sind, wenn aus ihnen nur einige Tropfen edler Essenz gewonnen werden, alles Uebrige aber unbeachtet verloren geht. Bewahre uns Gott vor Schulen, welche den jungen Menschen nicht überhaupt bilden, sondern ihm nur das nothwendigste Handwerkszeug liefern wollen zu irgend einem speciellen Fache, ihn zustrafen wollen und abrichten. Vielen ist freilich damit mehr gedient; denn der Wissenschaft geht es nun einmal von jeher, wie Schiller es ausdrückt: „dem Einen ist sie die hohe erhabene Göttin, dem Andern eine tüchtige Kuh, die ihn mit Butter versorgt.“ Darum wird grundsätzlich niemals ein Schüler der Anstalt von der Theilnahme an irgend einem Unterrichtsgegenstande des Stundenplans befreit; keiner mit solchen Einwendungen wegen seines künftigen Berufes gehört, sondern nöthigenfalls lieber aus dem Institute entfernt. —

Die Anstalt beginnt ihren Unterricht in Septima mit dem Knaben, der wenigstens in einer Sprache ziemlich lesen, etwas schreiben und rechnen kann, und führt ihn durch Sexta, Quinta, Unter- und Ober-Quarta, gegenwärtig bis Unter- und Ober-Tertia, soweit daß er im Stande ist, das Examen für die Secunda eines Gymnasiums abzulegen. Der Cursus jeder dieser sieben Klassen ist halbjährig. Es soll dadurch denjenigen Schülern, welche gute Anlagen mit anhaltendem Fleiße verbinden, die Möglichkeit geschafft werden, in kurzer Zeit, unbeschadet der Gründlichkeit, die unteren Klassen durchzugehen. Wer aus irgend einem Grunde den Anforderungen nicht genügt, bleibt sitzen und verliert dann, gegen Gymnasien

wyższych szkołach jest powszechna. Uczeń ma się nauczyć we wszystkich tych kierunkach myśleć i z tego brać pokarm duchowy; dalej przez śpiew i muzykę ma się obudzić i wypielegnować jego gust i delikatne uczucie do szlachetniejszych rozkoszy i uciech, przez ćwiczenie gimnastyczne ciało wzmożnić i wyćwiczyć, i zarazem odwagę ożywić. Nie jeden mówi sobie: do czego się też to w szkołach uczą tyle po grecku i po łacinie, do czego matematyki i niektórych innych przedmiotów? przecież to w życiu więcej nie jest potrzebne, i większą część się też zapomni; — kto tak mówi, ten nie myśli najprzód o tem, że tym sposobem każdy zawód naukowy dla niektórych staje się zbytecznym, a więc właściwie wszelkie zawody upaśćby musiały, po drugie nie myśli i o tem, że częstokroć wielkie kupy ziół nie bez użytku biorą się do laboratorium, choć się z nich tylko kilka kropli najlepszej esencji wycisnie a reszta bezwzględnie zginie. Niech nas Bóg zachowa od takich szkół, które nie kształcą w ogólności młodzieńca, lecz podawają mu tylko do ręki najpotrzebniejsze narzędzia i tylko go do pewnego zawodu chcą wykrzesać i wytresować. Wielom naturalnie więcej się to podoba; bo to tak od dawna idzie z wiadomościami, jak się to Szylar wyraża: „jednemu są one wysoką, wspaniałą boginią, drugiemu tęgą krową, która go masłem opatruje!“ Dla tego też trzymam się tej zasady, że żaden uczeń zakładu nie będzie nigdy uwolniony od żadnego przedmiotu naukowego z planu godzin, nie zważam na przedstawienia niczyje względem przyszłego powołania, lecz wolę w koniecznym razie z zakładu go wydalic.

Zakład rozpoczyna naukę z chłopcem w septymie, który przynajmniej w jednym języku dosyć umie czytać, cokolwiek pisać i rachować, prowadzi go przez sextę, kwintę, niższą i wyższą kwartę, obecnie do wyższej i niższej tercyi, tak daleko, że jest wstanie złożyć na gimnazyum egzamin do sekundy. Kurs tych siedmiu klas jest półroczny. Podaje się tedy tym sposobem uczniom, którzy dobre zdolności z ustawiczną łączą pilnością ta możebność, że mogą bez nadwyżerzenia gruntowości w krótkim czasie przejść niższe klasy. Jeśli kto z jakiej przy-

gehalten, auch nichts an Zeit. Diese Anforderungen sind aber dieselben, welche auf Gymnasien an die Schüler in den gleichbenannten Klassen gestellt werden. —

Natürlich ist bei solchem Verfahren eine starke Anstrengung so wie sehr sparsame und zweckmäßige Benutzung der Zeit nothwendig. Darum ist zunächst das Jahr auf folgende Weise eingetheilt: Der letzte September ist der Tag zur Anmeldung der Schüler; am 1sten Oktober beginnt der Unterricht. Vom 24sten Dezember bis zum 2ten Januar sind die Weihnachtsferien. Acht Tage vor Ostern ist Examen, Versetzung und Schluß des Winter-Semesters. Die Osterferien dauern bis acht Tage nach Ostern. Da ist der Anfang des Sommer-Semesters, welches ununterbrochen ohne Ferien fortgeht bis Ende August. Zu Pfingsten sind keine Ferien, sondern nur die drei Feiertage; Mittwochs früh bereits Unterricht. Ende August wieder öffentliches Examen, Versetzung und Schluß des Sommer-Semesters; hierauf folgen die Herbstferien bis zum letzten September. — Nur ein Nachmittag ist wöchentlich frei, früher am Donnerstag, jetzt aus Rücksicht auf den Religionsunterricht der evangelischen Schüler am Mittwoch. Regelmäßig sind täglich sechs Stunden Unterricht, und außerdem viermal in der Woche noch besonderer theoretischer und praktischer Unterricht in der Musik, zunächst auf der Violine und dem Klavier, welcher gleichfalls auf dem Stundenplane steht. —

Was nun die Tagesstunden betrifft, so habe ich, mit Rücksicht auf die Gewohnheit der Meisten und auf die häuslichen Verhältnisse in den Pensions-Anstalten, im Allgemeinen Folgendes als Norm aufgestellt:

Im Sommer-Semester steht der Schüler spätestens um 5 Uhr auf, verrichtet sein Morgengebet und muß um 5½ Uhr gewaschen, gekämmt und angezogen am Arbeitstische sitzen. Um 6½ Uhr ist Frühstück; um 7 Uhr beginnt der Klassen-Unterricht. Von 11 bis 12 Uhr ist frei, desgleichen nach dem Mittagessen bis 2 Uhr, von 3 bis 5 Uhr, und viermal in der Woche von 2 bis 5 Uhr ist Unterricht, von 5 bis 6 Uhr Erholung, dann Arbeit gegen 7½ oder 8 Uhr, von da Erholung, Baden, u. s. w. und um 9½ Uhr geht Jeder zu Bett. —

Im Winter-Semester dagegen steht der Schüler um 7 Uhr auf, besorgt das Nöthige, und ist um 8 Uhr in

czyny nie odpowie wymaganiom i nie dostanie promocyi, nie straci w stósunku do gimnazyum nic na czasie. Wymaga się tu zaś tego samego, czego się żąda na gimnazyach od uczniów w równo nazwanych klasach.

Do takiego postępowania potrzeba naturalnie mocnego natężenia się, jako też bardzo oszczędnego i stosownego używania czasu. Dla tego też najprzód rok na sposób następujący jest podzielony: ostatni wrzesień jest dniem zgłoszenia się uczniów; 1go października rozpoczynają się nauki. Od 24go grudnia aż do 2go stycznia są wakacje bożego narodzenia. Ośm dni przed wielkanocą jest egzamin, promocye i koniec półrocza zimowego. Wakacje wielkanocne trwają aż ośm dni po wielkanocy. Odtąd poczyną się półrocze letowe, które bez przerwy ciągnie się aż do końca sierpnia. Na zielone świątki nie ma wakacyi, tylko te trzy święta; w środę rano nauki się rozpoczynają. Z końcem sierpnia znów publiczny egzamin, promocye i koniec letowego półrocza; po czem następują wakacje aż do ostatniego września. Tylko jedno popołudnie w tygodniu jest wolne, dawniej w czwartek, teraz ze względu na naukę religii ewangelickich uczniów w środę. Regularnie jest codzień 6 godzin nauki i oprócz tego cztery razy w tygodniu osobna teoretyczna i praktyczna nauka w muzyce przedewszystkiem na skrzypcach i fortepianie, co również stoi na planie godzin. —

Co się zaś tyczy godzin dziennych ustanowiłem w ogólności ze względu na zwyczaje większej części i ze względu na domowe stósunki w pensjach, co następuje:

W letowem półroczu wstaje uczeń najpóźniej o 5tej godzinie, zmówi modlitwę poranną i musi o 5½ umyty, uczesany i ubrany pracować przy stole. O 6½ je śniadanie; o 7 rozpoczynają się nauki w klasie. Od 11 do 12 jest czas wolny, również po obiedzie aż do 2; od 3 do 5 i cztery razy w tygodniu od 2 do 5 jest nauka, od 5 do 6 rekreacya, potem praca do 7½ albo 8, odtąd odpoczynek, kąpiel i t. d., a o 9½ idzie każdy na spoczynek.

W półroczu zaś zimowem wstaje uczeń o 7mej godzinie, przysposobi co potrzebne i jest o 8 go-

der Klasse. Von 1 bis 2 und beziehungsweise bis 3 ist frei, desgleichen von 4 bis 5 oder 6, je nach der Bitterung und vorgerückten Jahreszeit, von 5 oder 6 aber bis 7 Uhr ist Arbeitszeit, dann Abendbrod, und nach demselben Arbeitszeit bis 10 Uhr. Auf diese Weise hat der Schüler durchschnittlich 6 bis 7 Stunden Unterricht, 2 Stunden zum An- und Auskleiden und Essen, 8 bis 9 Stunden zum Schlaf, 3 bis 4 Stunden zum Studiren und 3 bis 4 Stunden zur Erholung. Bei den zunehmenden Tagen vor Ostern werden allmählig die Morgenstunden benutzt und dadurch ein natürlicher Uebergang zur Tagesordnung des Sommersemesters gebildet. An Sonn- und Feiertagen gehen die katholischen Schüler regelmäßig Vor- und Nachmittags in den öffentlichen Gottesdienst, sämmtlich auf's Chór, wo sie von den Herren Lehrern beaufsichtigt und zum Kirchen-Gesange angehalten werden. Die evangelischen Schüler gehen in ihre Kirche nach Neumark. —

Das Schulgeld beträgt monatlich zwei Thaler. Wer mir versichert, daß er zu arm ist, um soviel zu zahlen, und um Ermäßigung bittet, zahlt nach Umständen $1\frac{1}{2}$, $1\frac{1}{3}$, die allerärmsten 1 Thlr., jeder aber beim Eintritt in die Anstalt ein Eintrittsgeld von 15 Silbergroschen, und monatlich $2\frac{1}{2}$ Silbergroschen zur Kranken-Kasse, aus welcher für franke Schüler die Kosten der ärztlichen Behandlung, der Medicamente und Fuhrwerke nebst etwaigen Pflege-Kosten entrichtet werden.

Jede gute Schule, von der höchsten bis zur untersten, muß aber nicht blos Unterrichts- und Lehranstalt, sondern sie muß Bildungs- und Erziehungs-Anstalt werden, wenn sie dem Staate und der Menschheit nützlich werden soll. Das ist eine oft und viel bestrittene, aber darum nicht minder feststehende Wahrheit. Wenn Schulanstalten so oft verdorbene Subjekte in die Welt geliefert haben, wenn der Geist der heutigen Zeit sich in so unglückseligen Extremen prostituiert, so liegt der Grund in dem falschen Geiste und den verkehrten Grundsätzen der Anstalten, oder darin, daß man bessere Grundsätze nicht mit Energie und Consequenz durchzuführen und zu realisiren vermochte, oder eben auch darin, daß man niedere und höhere Schulen so oft nur als Unterrichts- und nicht als Erziehungs-, nicht als geistige Bildungs-Anstalten im vollsten Sinne des Wortes betrachtet und behandelt hat, abgesehen von den einzelnen Fällen, wo die häusliche Erziehung wieder Alles niedergerissen und verdorben hat, was die Schule

dzinie w klasie. Od 1 do 2 i względnie do 3 czas wolny, również od 4 do 5 albo do 6, podług powietrza i późnej pory roku od 5 albo 6, ale do 7 czas pracy, potem wieczerza, a po téj czas pracy aż do 10tój. Tym sposobem ma uczeń w przecięciu 6 do 7miu godzin nauki, dwie godziny do ubrania się, rozebrania i do jedzenia, 8 do 9ciu godzin do spania, 3 do 4ch godzin do wypoczynku. Gdy nastawają dłuższe dni przed wielkanocą korzysta się z wolna z godzin rannych, i przez to znów wraca się do naturalnego dziennego porządku półrocza latowego. W niedzielę i w święta chodzą uczniowie katolickiego wyznania regularnie przed i po południu na publiczne nabożeństwo, wszyscy na chór, gdzie panowie nauczyciele na nich uważają i zachęcają do śpiewania w kościele. Ewanielicy uczniowie chodzą do Nowogomiasta do swego kościoła.

Szkólne wynosi miesięcznie dwa talary. Kto mnie zapewni, że jest ubogi i trudno mu tyle zapłacić i o zmniejszenie opłaty prosi, płaci podług okoliczności $1\frac{1}{2}$, $1\frac{1}{3}$, najubożsi talara; każdy płaci wstępnego do zakładu 15 trojaków i miesięcznie $2\frac{1}{2}$ trojaka do kasy chorych, z której opłaca się dla chorych uczniów lekarz, lekarstwo, furmanka i inne koszta choroby.

Każda dobra szkoła, od najwyższej aż do najniższej nie tylko musi być pouczającym zakładem naukowym, lecz nadto musi być zakładem wykształcenia i wychowania, jeżeli ma być państwu i ludzkości pożyteczną. Jest to niezaprzeczone prawda, która już często wiele sporów wywołała. Jeżeli szkoły tak często zepsute subjekta na świat wydały, jeżeli duch dzisiejszego czasu w tak nieszczęśliwej kła się ostateczności, to fałszy duch i przewrotne zasady do tego dały powód; dalej, że nie można było energicznie i konsekwentnie przeprowadzić i urzeczywistnić lepszych zasad, albo téż, że niższe i wyższe szkoły za naukowe, a nie za ducha kształcące zakłady w całym znaczeniu tego wyrazu uważano i jako z takimi sobie postępowano, pominawszy pojedyncze przypadki, gdzie skrzywione domowe wychowanie wszystko znowu obaliło i zniweczyło, co szkoła w młodocianym umyśle zaszczepić i utwierdzić usiłowała. Wykładano nauki i naucza-

im jungen Gemüthe zu pflanzen und zu gründen suchte. Es ist unterrichtet und gelehrt, es ist das Wissen angestrebt und befördert worden, aber es hat der Boden, es hat die sichere Basis gefehlt. Mit der Fackel einer eingebildefen oder doch sehr übereilten Aufklärung ist man unsinnig in die jungen Gemüther hineingedrungen und hat angezündet anstatt zu erwärmen, geblendet anstatt zu leuchten. Im Gegensatz gegen Erziehungssysteme, die alle freie Entwicklung des Geistes und Herzens ängstlich hemmten, hat man die religiöse Grundlage, den Boden der Gottesfurcht in neueren Zeiten oft ganz hinausgeworfen, ohne zu bedenken, daß man durch Kenntnisse und Verstandesbildung ohne religiöse und sittliche Grundlage der Neigung, des Menschen zum Bösen gerade Vorschub leistet und die gefährlichsten Waffen in die Hände giebt, daß man das Verbrechen nährt und stärkt, es gerade recht gefährlich macht. — Der Mensch ohne alle Kenntnisse, dessen Geistesgaben nicht durch Unterricht und Kenntnisse geweckt sind, wird selten oder nie ein sehr gefährlicher Räuber, selten oder nie ein gewandter listiger Verführer der Unschuld, selten oder nie ein großer Betrüger werden; — er kann ein sehr niedriger, gemeiner Verbrecher, aber niemals für die Allgemeinheit so gefährlich werden, als der verdorbene Charakter, der durch Kenntnisse und geweckten Verstand für seine lasterhaften Bestrebungen die gefährlichsten Waffen in die Hände bekommen hat. — Die gute Schule bildet außer dem Verstande auch das Herz und Gemüth des Schülers, strebt also nicht bloß darnach, ihm recht viel Kenntnisse beizubringen, sondern bemüht sich zugleich ebenso, daß diese Kenntnisse ihm selbst und seinen Mitmenschen nützlich und heilsam werden. Aller Unterricht wird also in der guten Schule auf den Boden der Religion und Moral gegründet. Mit allem Rechte kann man da nun aber fragen: wie wird denn das gemacht und bewerkstelligt? In der Anstalt befinden sich Schüler von katholischem und Schüler von evangelischem Glaubensbekenntniß, möglicherweise auch mit der Zeit Menoniten, Juden u. s. w.; es befinden sich darin Polen und Deutsche, von denen im Anfange ihres Hierseins oft die Einen nicht einmal die Sprache der Andern verstehen. Wie kann da für Alle ein und derselbe Grundsatz festgehalten, wie können Alle gleichermaßen behandelt und geführt werden? was haben die Eltern und Angehörigen der verschiedenen Confessionen und Nationalitäten für eine

no, starano się o z bogacenie wiedzy, lecz niedostawało pewnej podstawy. Z pochodnią zarozumiałego, albo też zbyt nagłego oświecenia wdzierano się nierozsądnie do młodego umysłu i zapalono go, zamiast rozgrzać, zaćmiono, zamiast oświecić. W przeciwstawieniu do systematów wychowania, co całe wolne rozwinięcie się ducha i serca troskliwie wstrzymywały, wyrzucono często całkiem podstawę religijną, podstawę bojaźni Pańskiej, nie zważając na to, że się właśnie przez wiadomości i wykształcenie rozumu bez religijnej i moralnej podstawy dopomaga skłonności ludzkiej do złego, i najniebezpieczniejszą broń do ręki jej się podaje, że się zbrodnię podsycą, wzmacniają i czyni właśnie bardzo niebezpieczną. — Człowiek bez wiadomości, którego władze ducha nie są pobudzone przez naukę i wiadomości, rzadko albo nigdy nie stanie się, zbyt niebezpiecznym rozbójnikiem, rzadko albo nigdy obrotnym i podstępem uwodzicielem niewinności, rzadko albo nigdy wielkiem szalbierzem; — może on się stać bardzo podłym, nieszczęsnym zbrodniarzem, ale nigdy nie będzie tak niebezpiecznym dla społeczeństwa, aniżeli zepsuty charakter, który przez wiadomości i pobudzony rozum dostał do ręki najniebezpieczniejszą broń do wykonania swych niegodziwych dążeń. — Dobra szkoła kształci oprócz rozumu także serce i umysł ucznia, nie tylko więc chodzi jej o to, ażeby nabrał wiele wiadomości, lecz stara się także zarazem, aby te wiadomości jemu samemu i ludzkości pożytecznymi i zbawiennymi były. Dobra więc szkoła buduje swą naukę na podstawie religijnej i moralnej. Słusznie tedy możnaby się tu zapytać: jak się to robi i jakim sposobem osiąga? W zakładzie znajdują się uczniowie katolickiego i ewangelickiego wyznania, może być że z czasem Menonici, Żydzi i t. d., znajdują się Polacy i Niemcy, którzy w początkach ich pobycia często nawzajem zrozumieć się nie mogą. Jakże to więc można pogodzić, żeby się wszyscy jednej i tej samej trzymali zasady i jak można w prowadzeniu ich z wszystkimi na równy sposób się obchodzić? co za zaspokojenie i zapewnienie mają rodzice i krewni różnych tych wyznań i narodowości, że się nie działa wbrew ich własnego wyznania i narodowego

Beruhigung und Sicherheit, daß nicht ganz gegen ihre confessionelle oder nationale Ueberzeugung und Absicht auf ihre Kinder und Angehörigen eingewirkt wird? — Die Frage ist nicht leicht; ich antworte darauf folgendermaßen. — Zuförderst gehöre ich als Geistlicher, also als Einer von denen, die dem Rufe des Herrn gefolgt sind: „Gehet hin, und lehret alle Völker,“ — (Matth. 28, 19.) — überhaupt zu gar keiner Nation. Der Priester gehört der Menschheit an, also dem großen Gedanken, daß alle Menschen aller Nationen der Erde von einem und demselben Gott erschaffen und erhalten, alle zu demselben Ziele bestimmt, Kinder eines und desselben Vaters im Himmel sind, denen es indessen überlassen bleibt, sich nach Anleitung ihrer Verhältnisse, wie sich dieselben historisch gestaltet haben, nach natürlichen Grenzen, nach dem System der Einheit in Sprache und Nationalität, nach dem Grundsatz gleicher Religion und Sitten, nach ihren Bedürfnissen im Handel und Gewerbe, oder nach irgend einem andern leitenden Gedanken, zu Einzelstaaten zu vereinigen. Der Priester muß in die Fußstapfen des Welt-erlösers und seiner Apostel treten, die obwohl aus dem jüdischen Volke entsprossen, doch die Menschen aller Nationen und aller Sprachen mit gleicher Liebe umfaßten. Sollen ja doch Menschen verschiedener Nationen mit gleichem Vertrauen das Wort der Wahrheit aus dem Munde desselben Priesters hören, mit gleichem Vertrauen zu ihm als ihrem Seelsorger kommen, mit gleichem Vertrauen ihm ihren Kummer, die Leiden und Gebrechen ihrer Seele offenbaren. Wie der Priester im Interesse der Menschheit und der Religion, die für Alle gleichermaßen da ist, sich über alle politischen Fraktionen erheben, und keiner derselben angehören muß, weil er dadurch aufhören würde, Seelsorger für Alle zu sein und das Vertrauen Aller zu besitzen, so muß er sich loszureißen wissen von jeder Bestrebung, für specielle Nationalitäten, und nur dem großen Gedanken der Menschheit und des Christenthums leben. Welcher Nation also meine Schüler angehören, das ist mir ganz gleich; meine Lehrer gehören theils der deutschen theils der polnischen Abkunft an, ohne darum für die einen oder andern Schüler sich mehr oder in anderer Weise zu interessiren. Die Nationalitäten sind gleichberechtigt; beide Sprachen sind in diesen Gegenden üblich, beide in diesen Gegenden nothwendig oder doch sehr nützlich und brauchbar, und folglich müssen alle Schüler der Anstalt ohne Unter-

przekonania, że się nie działa wbrew ich zamiarów względem ich dzieci i powinowatych? — Pytanie to nie jest łatwe; odpowiadam na to jak następuje: — Najprzód ja, jako duchowna osoba a więc taki, co postąpił za głosem Pana: „idźcie i nauczajcie wszystkie narody,“ (Mat. 28, 19.) nie należę w ogóle do żadnej narodowości. Kapłan, który należy do ludzkości, ma się trzymać tej wielkiej myśli, że wszyscy ludzie wszystkich narodów ziemi od tego samego Boga są stworzeni i utrzymywani, wszyscy do tego samego przeznaczeni celu, są dziećmi tego samego Ojca Niebieskiego, którym pozostawia się do woli, podług stosunków, jak się historycznie wyrobiły, podług naturalnych granic, podług systemu jedności w mowie, narodowości, podług zasady równej religii i obyczajów, podług potrzeb w handlu i rzemiośle, albo też podług jakiej innej przewodniczącej myśli, w pojedyncze łączyć się państwa. Kapłan musi naśladować Zbawiciela i jego apostołów, którzy, lubo byli z narodu żydowskiego, przecież ludzi wszystkich narodów i wszystkich języków zarówno miłowali. Przecież ludzie różnych narodów z równem zaufaniem mają słyszeć słowo prawdy z ust tego samego kapłana, z równą ufnością przychodzić do niego, jako do swego duchownego ojca, z równą ufnością objawić mu swój smutek, strapienia, i przywary duszy. Jak kapłan w interesie ludzkości i religii, która za równo jest dla wszystkich, wznieść się powinien nad wszystkie polityczne stronnictwa i do żadnego z nich nie należyć, dla tego żeby przeto przestał być dla wszystkich duchownym ojcem i u wszystkich straciłby zaufanie, tak też powinien umieć oderwać się od wszelkich zabiegów szczegółowej narodowości i żyć tylko w myśli ludzkości i chrześcijaństwa. Wszystko mi jedno, do jakiej narodowości moi uczniowie należą; moi nauczyciele są poczęści niemieckiego, poczęści polskiego pochodzenia, a dla tego nie obchodzą się jenaczéj z jednym albo z drugim uczniem. Narodowości równie są upoważnione; oba języki są w tych stronach potrzebne, albo też bardzo przyteczne i dogodne; i dla tego téż muszą się uczniowie zakładu bez różnicy po niemiecku

schied deutsch, und alle Schüler der Anstalt ohne Unterschied Polnisch lernen, und zwar beide Sprachen praktisch und grammatikalisch. —

Eine ganz andere Frage gestaltet sich nun aber in religiöser und confessioneller Beziehung. Da scheinen die Schwierigkeiten noch viel größer; und doch beseitigen sich auch diese bei ruhiger Ueberlegung. Ich antworte und erkläre folgendes: Die Anstalt ist eine katholische; ich selbst bin katholischer Geistlicher, meine Lehrer sind sämtlich katholisch; der confessionelle Charakter der Anstalt ist ein katholischer. —

Das wird wohl Jeder natürlich finden; Simultanwesen aber in Schulen bringt selten gute Früchte; das lehrt die Erfahrung. Und doch ist in meiner Anstalt für die Schüler aller Confessionen auf gleiche Weise gesorgt, ohne die eine gegen die andere zurückzusetzen oder zu beeinträchtigen; und das scheint mir sogar sehr einfach auf folgende Weise:

Alles was menschlich gut ist, wird in allen Schülern aller Confessionen auf gleiche Weise gepflanzt und gepflegt: — Die Furcht Gottes, als der Anfang aller Weisheit, Ehrfurcht, Liebe und Dankbarkeit gegen Eltern, Lehrer und Wohlthäter, Treue, Gerechtigkeit, Sanftmuth, Erbarmen, Nächstenliebe, Mitleid, Fleiß, Ordnung, Reinlichkeit u. s. w. —

Alles was das Christenthum unbestritten Allen vorschreibt, und was durch Vernunft und geschichtliche Erfahrung als Grundpfeiler des Völkerglücks feststeht, das muß Allen tief eingepägt werden: „Liebet die Brüder, fürchtet Gott, ehret den König.“ — (1 Petri 2, 17.) „Jedermann unterwerfe sich der obrigkeitlichen Gewalt.“ — (Röm. 13, 1.) — Die Staaten und Nationen sind glücklich und blühen, so lange diese Grundsätze lebendig wirken. — Alles aber, was menschlich schlecht und böse ist, das wird aus dem Herzen Aller herausgerissen oder darin zerstört: freche, dumme Freigeisterei, die sich vor dem Schöpfer selbst nicht beugen will, und das Herz des Menschen in seiner tiefsten Erniedrigung zur Schau trägt, Undank, Ungehorsam und Trotz gegen Vater und Mutter, gegen Lehrer und Wohlthäter, Treulosigkeit, List und Betrug, Rohheit und Härte gegen Menschen und Thiere, Faulheit, Lächerlichkeit, Schmutz und Laster aller Art, Niedrigkeit und Gemeinheit des Charakters. —

i wszyscy uczniowie bez różnicy po polsku uczyć, i wprawdzie obudwóch języków praktycznie i grammatycznie.

Inne jest pytanie ze względu na religią i wyznanie. Tu zdają się być daleko większe trudności; a jednakże przy spokojnym zastanowieniu się ustępują. Odpowiadam i oznajmiam na to, tak:

Zakład jest katolicki; ja sam jestem księdzem katolickim, moi nauczyciele są wszyscy katolikami; charakter zakładu, co do wyznania, katolicki. — Każdy zapewne znajdzie to naturalnem. Szkoły, przy których nauczyciele różnego wyznania pracują, rzadko dobre jak to doświadczenie uczy, przynoszą owoce. A przecieź starałem się na równy sposób w zakładzie moim o wszystkich uczniów każdego wyznania, nie upośledzając, ani gwałcąc praw żadnego; i to zdaje się być nawet bardzo pojedynczo w sposób następujący:

Wszystko, co ludzie za dobre uważają, zaszczerpia się i pielęgnuje w uczniach wszystkich wyznań: — Bojaźń Pańska, jako początek wszelkiej mądrości, uszanowanie, miłość i wdzięczność ku rodzicom, nauczycielom i dobrodziejom, wierność, sprawiedliwość, pokora, miłosierdzie, miłość bliźniego, litość, pilność, porządek, ochędność i t. d.

Wszystko co chrześcijaństwo niezaprzeczenie wszystkim przepisuje, i wszystko, co na mocy rozsądku i doświadczenia historycznego służy za filar szczęścia całego narodu, musi być wszystkim głęboko wpojone: „kochajcie braci, bójcie się Boga, szanujcie króla“ (1. Piotr. 2, 77.). „Każdy człowiek niech się podda zwierzchności“ (Rzym. 13, 1.). — Państwa i narody tak długo są w szczęściu i kwitną, dopóki te zasady mocno działają. — Wszystko zaś, co jest złe, wykorzenia się, albo też niszczy w sercach wszystkich; bezczelna głupia wolnomysłność, która się przed Stwórcą samym ukorzyć nie chce i serce człowieka w jego najgłębszym uniżeniu na podziw wywodzi, niewdzięczność, nieposłuszeństwo i krnąbrność przeciw ojcu i matce, przeciw nauczycielom i dobroczyńcom, wiarołomność, podstęp i oszukaństwo, surowość i srogie się obchodzenie z ludźmi i zwie-

Darin sind wahrscheinlich alle Eltern und Angehörigen der Schüler mit mir einverstanden. Nun sage ich weiter: Bei den Schülern meines Glaubens, den katholischen also, bringe ich dieses Pflanzen des Guten und dieses Ausrotten des Bösen in Verbindung mit der Religion, als der Wurzel aller Moral und Sittlichkeit, bringe es in Verbindung mit den religiösen Begriffen und Lehren meines Glaubens, die ich ihnen ja speciell erläutere und begründe, Sorge aber auch dafür, daß dasselbe bei den Schülern anderer Konfessionen gleichfalls geschehen kann. Ich habe gegenwärtig unter den 66 Schülern der Anstalt 14 evangelische. Da am Orte kein evangelischer Geistlicher existirt, so hat Herr Prediger Schnetka in dem nur $\frac{2}{3}$ Meilen entfernten Neumark den Religionsunterricht für die evangelischen Schüler des Instituts übernommen, und dieselben werden dorthin zu ihm allwöchentlich, und immer unter Aufsicht eines Lehrers, je nach der Witterung zu Fuß, zu Wagen oder zu Schlitten, auf Kosten der Anstalt befördert; und wenn jüdische oder sonstige Schüler im Institute wären, so würde ich mit ihnen ein Gleiches thun.

Ebenso gehen an Sonn- und Festtagen die evangelischen Schüler in ihre Kirche nach Neumark, wenigstens so weit es das Wetter erlaubt und die Eltern und Schüler es wünschen. —

Noch habe ich weder in sprachlicher noch in nationeller noch in confessioneller Beziehung, nöthig gehabt, ein ernstes oder strafendes Wort zu sagen, noch viel weniger, mit scharfen, energischen Maasregeln oder Strafen einzuschreiten oder mich in Controversen darüber einzulassen. Die Nothwendigkeit, Gerechtigkeit und Billigkeit dieser Grundsätze scheint stillschweigend auf allen Seiten anerkannt worden zu sein. Ich habe die Freude gehabt, in allen diesen Beziehungen von Anfang an ein allgemeines Vertrauen des Publicums zu genießen. —

So möge denn das Institut auch fernerhin gedeihen; möge die Gesinnung, in welcher ich das Werk begonnen und bis hieher geführt habe, recht viele Gemüther mit gleicher Wärme und Innigkeit durchdringen; mögen auch die hohen Behörden sich von dem dringenden Bedürfnis eines katholischen Gymnasiums für diese Gegend, und zwar am hiesigen Orte, recht bald überzeugen und Anstalten treffen, dieses Bedürfnis zu befriedigen! — Bis dahin verleihe mir die ewige Vorsehung, die bisher so

rzetami, lenistwo, rozpusta, nieczystość i inne występki, niskość i podłość charakteru. — Wtem zgadzają się zapewno ze mną wszyscy rodzice i krewni uczniów. Teraz powiadam dalej: W uczniach mojego wyznania, a więc katolickiego, zaszczeplam dobre i wykorzeniam złe w połączeniu z religią, jako początkiem moralności i obyczajności, zaszczeplam dobre w połączeniu religijnych pojęć i dogmatów mojej wiary, które im szczegółowo objaśniam i dowodzę, lecz staram się zarazem, aby się to samo i z uczniami innych wyznań stać mogło. Obecnie mam pomiędzy 66ma uczniami zakładu 14tu ewanuelickich. Ponieważ zaś w miejscu nie masz ewanuelickiego księdza, objął pan pastor Sznетка w Nowemmieście, które od Kurzetnika $\frac{2}{3}$ mili jest odległe, naukę religii dla ewanuelickich uczniów zakładu, którzy dotamtąd co tydzień i zawsze pod dozorem nauczyciela, podług powietrza albo pieszo, wozem lub saniami, na koszt zakładu posyłani bywają, i gdyby żydzi, albo też innego wyznania uczniowie w zakładzie się znajdowali, podobnieżbym sobie z nimi postępował. Również chodzą ewanueliccy uczniowie w niedziele i święta do kościoła do Nowegomiasta, przynajmniej o ile pogoda pozwala i rodzice i uczniowie sobie tego życzą.

Nie było jeszcze potrzeby, co do mowy, narodowości i wyznania, gromić uczniów i karą im grozić, tem mniej występować przeciw temu z ostreimi energicznymi środkami albo karami, ani też wdawać się względem tego w utarczki. Konieczność tych zasad, jak się zdaje, spokojnie ze wszęch stron uznana została. Cieszyło mnie to, że w tym względzie od samego początku zjednał sobie ogólne zaufanie u publiczności.

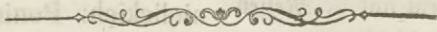
Oby tedy ten zakład i nadal się wznosił, oby ta myśl, w której to dzieło rozpocząłem i dotąd doprowadziłem, przeniknęła równą miłością i wyłaniem umysły wielu; oby wysokie zwierzchności w krótkim czasie przekonały się o naglącej potrzebie katolickiego gimnazyum dla tej okolicy i to w tutejszem miejscu, i zarazem uczyniły krok do zaspokojenia tej potrzeby. — Oby mi tylko wieczna Opatrzność, która mi dotąd tak cudownie dupo-

wunderbar geholfen hat, Ausdauer, Muth und Einsicht; und was der Mensch in seiner Schwäche nicht vermag, das möge der Allmächtige in seiner Kraft und Gnade bewirken, erhalten und segnen; denn:

„Soll das Werk den Meister loben: —
„doch der Segen kommt von oben.“ —

magala, użyczyła wytrwania, odwagi i światła; i czego człowiek słaby dokazać nie może, oby to Pan Wszechmocny w swęj mocy i łasce sprawił, utrzymał i temuż pobłogosławił; bo:

Opus ubi vis placere: —
At successum supra quære. —

Stundenplan

für den Monat Dezember 1858, als die Anstalt noch aus einer Klasse Septima bestand.

Tag.	S t u n d e n :					
	8.—9.	9.—10.	10.—11.	11.—12.	3.—4.	4.—5.
Montag.	Deutsche Grammatik: Eywik.	Latin: Eywik.	Kalligraphie: Eywik.	Religion und biblische Geschichte: Hunt.	Rechnen: Grell.	Polnische Grammatik: Grell.
Dienstag.	Deutsche Lese- und Vortrags- übungen: Eywik.	Latin: Eywik.	Deutsche Orthographie: Eywik.	Gefang: Eywik.	Rechnen: Grell.	Geschichte: Grell.
Mittwoch.	Deutsche Grammatik: Eywik.	Latin: Eywik.	Zeichnen: Eywik.	Geographie: Grell.	Naturgeschichte: Eywik.	Gefang: Eywik.
Donnerstag.	Deutsche Lese- und Vortrags- übungen: Eywik.	Latin: Eywik.	Deutsche Styl- übungen: Eywik.	Religion und biblische Geschichte: Hunt.	frei.	frei.
Freitag.	Deutsche Grammatik: Eywik.	Latin: Eywik.	Kalligraphie: Eywik.	Religion und biblische Geschichte: Hunt.	Rechnen: Grell.	Polnische Grammatik: Grell.
Sonnabend.	Deutsche Lese- und Vortrags- übungen: Eywik.	Latin: Eywik.	Orthographie: Eywik.	Geographie: Grell.	Rechnen: Grell.	Geschichte: Grell.

Plan godzin

na miesiąc grudzień 1858 r. gdy zakład składał się jeszcze z jednej klasy, septymy.

Dzień.	G o d z i n a :					
	8—9.	9—10.	10—11.	11—12.	3—4.	4—5.
Poniedziałek.	Niemiecka gramatyka: Eywik.	Latin: Eywik.	Kaligrafia: Eywik.	Religia i biblijna historia: Hunt.	Rachunki: Grell.	Polska gramatyka: Grell.
Wtorek.	Ćwiczenia w czytaniu i opowiadaniu w niemieckim języku: Eywik.	Latin: Eywik.	Niemiecka ortografia: Eywik.	Śpiewy: Eywik.	Rachunki: Grell.	Historia powszechna: Grell.
Środa.	Niemiecka gramatyka: Eywik.	Latin: Eywik.	Rysunki: Eywik.	Geografia: Grell.	Historia naturalna: Eywik.	Śpiewy: Eywik.
Czwartek.	Ćwiczenia w czytaniu i opowiadaniu w niemieckim języku: Eywik.	Latin: Eywik.	Ćwiczenia w stylu niemieckim: Eywik.	Religia i biblijna historia: Hunt.	wolno.	wolno.
Piątek.	Niemiecka gramatyka: Eywik.	Latin: Eywik.	Kaligrafia: Eywik.	Religia i biblijna historia: Hunt.	Rachunki: Grell.	Polska gramatyka: Grell.
Sobota.	Ćwiczenia w czytaniu i opowiadaniu w niemieckim języku: Eywik.	Latin: Eywik.	Ortografia: Eywik.	Geografia: Grell.	Rachunki: Grell.	Historia powszechna: Grell.

Stundenplan

für

das Sommer-Semester 1861.

NB. Die römischen Zahlen bezeichnen die Klassen-Zimmer. —

Tag.	Septima.	Sexta.	Quinta.	Unter-Quarta.	Ob-Quarta.	Unter-Tertia.	Ob-Tertia.
Montag.	7-8 8-9 9-10 10-11 2-3 3-4 4-5	I. Spottsch; Grell. II. Latein; Eywik. III. Griech; Obudzinski IV. Griech; Obudzinski V. Griech; Obudzinski	II. Latein; Schnura. III. Spottsch; Eywik. IV. Griech; Obudzinski V. Griech; Obudzinski	III. Spottsch; Eywik. IV. Griech; Obudzinski V. Griech; Obudzinski	III. Griech; Obudzinski IV. Griech; Obudzinski V. Griech; Obudzinski	IV. Griech; Obudzinski V. Griech; Obudzinski	IV. Griech; Obudzinski V. Griech; Obudzinski
Dienstag.	7-8 8-9 9-10 10-11 2-3 3-4 4-5	I. Spottsch; Grell. II. Latein; Eywik. III. Griech; Obudzinski IV. Griech; Obudzinski V. Griech; Obudzinski	II. Latein; Schnura. III. Spottsch; Eywik. IV. Griech; Obudzinski V. Griech; Obudzinski	III. Spottsch; Eywik. IV. Griech; Obudzinski V. Griech; Obudzinski	III. Griech; Obudzinski IV. Griech; Obudzinski V. Griech; Obudzinski	IV. Griech; Obudzinski V. Griech; Obudzinski	IV. Griech; Obudzinski V. Griech; Obudzinski
Mittwoch.	7-8 8-9 9-10 10-11	I. Spottsch; Grell. II. Latein; Eywik. III. Griech; Obudzinski IV. Griech; Obudzinski	II. Latein; Schnura. III. Spottsch; Eywik. IV. Griech; Obudzinski V. Griech; Obudzinski	III. Spottsch; Eywik. IV. Griech; Obudzinski V. Griech; Obudzinski	III. Griech; Obudzinski IV. Griech; Obudzinski V. Griech; Obudzinski	IV. Griech; Obudzinski V. Griech; Obudzinski	IV. Griech; Obudzinski V. Griech; Obudzinski
Donnerstag.	7-8 8-9 9-10 10-11 2-3 3-4 4-5	I. Spottsch; Grell. II. Latein; Eywik. III. Griech; Obudzinski IV. Griech; Obudzinski V. Griech; Obudzinski	II. Latein; Schnura. III. Spottsch; Eywik. IV. Griech; Obudzinski V. Griech; Obudzinski	III. Spottsch; Eywik. IV. Griech; Obudzinski V. Griech; Obudzinski	III. Griech; Obudzinski IV. Griech; Obudzinski V. Griech; Obudzinski	IV. Griech; Obudzinski V. Griech; Obudzinski	IV. Griech; Obudzinski V. Griech; Obudzinski
Freitag.	7-8 8-9 9-10 10-11 2-3 3-4 4-5	I. Spottsch; Grell. II. Latein; Eywik. III. Griech; Obudzinski IV. Griech; Obudzinski V. Griech; Obudzinski	II. Latein; Schnura. III. Spottsch; Eywik. IV. Griech; Obudzinski V. Griech; Obudzinski	III. Spottsch; Eywik. IV. Griech; Obudzinski V. Griech; Obudzinski	III. Griech; Obudzinski IV. Griech; Obudzinski V. Griech; Obudzinski	IV. Griech; Obudzinski V. Griech; Obudzinski	IV. Griech; Obudzinski V. Griech; Obudzinski
Sonnabend.	7-8 8-9 9-10 10-11 3-4 4-5	I. Spottsch; Grell. II. Latein; Eywik. III. Griech; Obudzinski IV. Griech; Obudzinski V. Griech; Obudzinski	II. Latein; Schnura. III. Spottsch; Eywik. IV. Griech; Obudzinski V. Griech; Obudzinski	III. Spottsch; Eywik. IV. Griech; Obudzinski V. Griech; Obudzinski	III. Griech; Obudzinski IV. Griech; Obudzinski V. Griech; Obudzinski	IV. Griech; Obudzinski V. Griech; Obudzinski	IV. Griech; Obudzinski V. Griech; Obudzinski

PLAN GODZIN na półroczę latowe 1861 r.

NB. Rzymskie liczby oznaczają klasy.

Dnie.	Go-dziny.	Septyma.	Sexta.	Kwinta.	Nizsza kwarta.	Wyższa kwarta.	Nizsza tercja.	Wyższa tercja.
Poniedziałek.	7-8 8-9 9-10 10-11	I. Polskie: Grell. I. Kaligrafia: Grell. I. Niemieckie: Grell.	II. Łacina: Schnura. III. Polskie: Eywik. III. Historja naturalna: Schnura.	III. Łacina: Schnura. III. Polskie: Eywik. III. Grecy: Schnura.	III. Polskie: Eywik. III. Łacina: Schnura. III. Grecy: Schnura.	III. Grecy: Schnura. III. Matemat.: Eywik. III. Kornel: Schnura.	IV. Grecy: Schnura. IV. Matemat.: Eywik. III. Kornel: Schnura.	IV. Grecy: Schnura. IV. Matemat.: Eywik. III. Kornel: Schnura.
Wtorek.	7-8 8-9 9-10 10-11	I. Kaligrafia: Grell. I. Rachunki: Heidrich. I. Pisanie po. Preusa. I. Geografia: Eywik.	V. Łacina: Grell. I. Rachunki: Heidrich. III. Franc.: Schnura. III. Łacina: Schnura.	II. Łacina: Schnura. III. Franc.: Schnura. III. Łacina: Schnura. III. Histor. nat.: Heidrich.	II. Łacina: Schnura. III. Grecy: Schnura. III. Matemat.: Eywik. III. Kornel: Schnura.	II. Grecy: Schnura. III. Matemat.: Eywik. III. Kornel: Schnura.	II. Grecy: Schnura. III. Matemat.: Eywik. III. Kornel: Schnura.	II. Grecy: Schnura. III. Matemat.: Eywik. III. Kornel: Schnura.
Środa.	7-8 8-9 9-10 10-11	II. Łacina: Eywik. I. Kaligrafia: Heidrich. I. Pisanie pod. Preusa. I. Rachunki: Heidrich.	V. Historja powszechna: Grell. V. Łacina: Schnura. III. Matemat.: Eywik. III. Kornel: Schnura.	III. Łacina: Schnura. III. Matemat.: Eywik. III. Kornel: Schnura.	IV. Łacina: Schnura. IV. Matemat.: Eywik. III. Kornel: Schnura.	III. Łacina: Schnura. III. Matemat.: Eywik. III. Kornel: Schnura.	III. Łacina: Schnura. III. Matemat.: Eywik. III. Kornel: Schnura.	III. Łacina: Schnura. III. Matemat.: Eywik. III. Kornel: Schnura.
Czwartek.	7-8 8-9 9-10 10-11	I. Rachunki: Heidrich. I. Kaligrafia: Grell. I. Niemieck.: Grell. I. Geografia: Eywik.	V. Geografia: Grell. II. Matemat.: Eywik. III. Kornel: Schnura. IV. Historja powszechna: Grell.	III. Łacina: Schnura. III. Matemat.: Eywik. III. Kornel: Schnura.	III. Łacina: Schnura. III. Matemat.: Eywik. III. Kornel: Schnura.	III. Łacina: Schnura. III. Matemat.: Eywik. III. Kornel: Schnura.	III. Łacina: Schnura. III. Matemat.: Eywik. III. Kornel: Schnura.	III. Łacina: Schnura. III. Matemat.: Eywik. III. Kornel: Schnura.
Piątek.	7-8 8-9 9-10 10-11	V. Niemieck.: Grell. II. Łacina: Heidrich. II. Kaligrafia: Grell. I. Niemieck.: Heidrich.	III. Polskie: Eywik. III. Łacina: Schnura. III. Matemat.: Eywik. III. Kornel: Schnura.	III. Łacina: Schnura. III. Matemat.: Eywik. III. Kornel: Schnura.	III. Łacina: Schnura. III. Matemat.: Eywik. III. Kornel: Schnura.	III. Łacina: Schnura. III. Matemat.: Eywik. III. Kornel: Schnura.	III. Łacina: Schnura. III. Matemat.: Eywik. III. Kornel: Schnura.	III. Łacina: Schnura. III. Matemat.: Eywik. III. Kornel: Schnura.
Sobota.	7-8 8-9 9-10 10-11	V. Polskie: Grell. I. Rachunki: Heidrich. I. Kaligrafia: Grell. I. Niemieck.: Grell.	III. Łacina: Schnura. III. Matemat.: Eywik. III. Kornel: Schnura.	III. Łacina: Schnura. III. Matemat.: Eywik. III. Kornel: Schnura.	III. Łacina: Schnura. III. Matemat.: Eywik. III. Kornel: Schnura.	III. Łacina: Schnura. III. Matemat.: Eywik. III. Kornel: Schnura.	III. Łacina: Schnura. III. Matemat.: Eywik. III. Kornel: Schnura.	III. Łacina: Schnura. III. Matemat.: Eywik. III. Kornel: Schnura.

Ordnung der öffentlichen Prüfung.

Donnerstag, den 29sten August,

Morgens 7 Uhr: feierlicher Gottesdienst.

Prüfung: von 11 Uhr Vormittags bis 4 Uhr Nachmittags.

Zuvörderst: **Gebet und Gesang.**

- 1) Alle Klassen zusammen: Religionslehre und biblische Geschichte;
- 2) Sexta und Quinta: Rechnen;
- 3) Quinta, Quarta und Tertia: Französisch;
- 4) Quinta und Tertia: Naturgeschichte;
- 5) Quarta und Tertia: Mathematik;
- 6) Von Sexta bis Tertia stufenweise: lateinische Grammatik und lateinische Klassiker;
- 7) Septima bis Unter-Quarta: Geographie;
- 8) Quarta und Tertia: Weltgeschichte;
- 9) Quarta und Tertia: Astronomie;
- 10) Quarta und Tertia: griechische Grammatik und griechische Klassiker.

Zwischen den einzelnen Prüfungen: Vorträge der Schüler in verschiedenen Sprachen und Gesänge.
Nach der Prüfung: Austheilung der Zeugnisse und Versehung der Schüler. —

Das neue (Winter-) Semester beginnt den 1sten October, Morgens 8 Uhr, den Unterricht. — Am 30sten September ist Anmeldung sämtlicher Schüler und Prüfung der neu eintretenden. Zugleich wird am 30sten September das Schulgeld für das vierte Quartal entrichtet. —

Hunt, Pf.
Dirigent der Anstalt.

Porządek egzaminu publicznego,

W czwartek, dnia 29^{go} sierpnia.

Rano o 7mej godzinie uroczyste nabożeństwo.

Egzamin: od 11ej godz. przed południem aż do 4ej po południu.

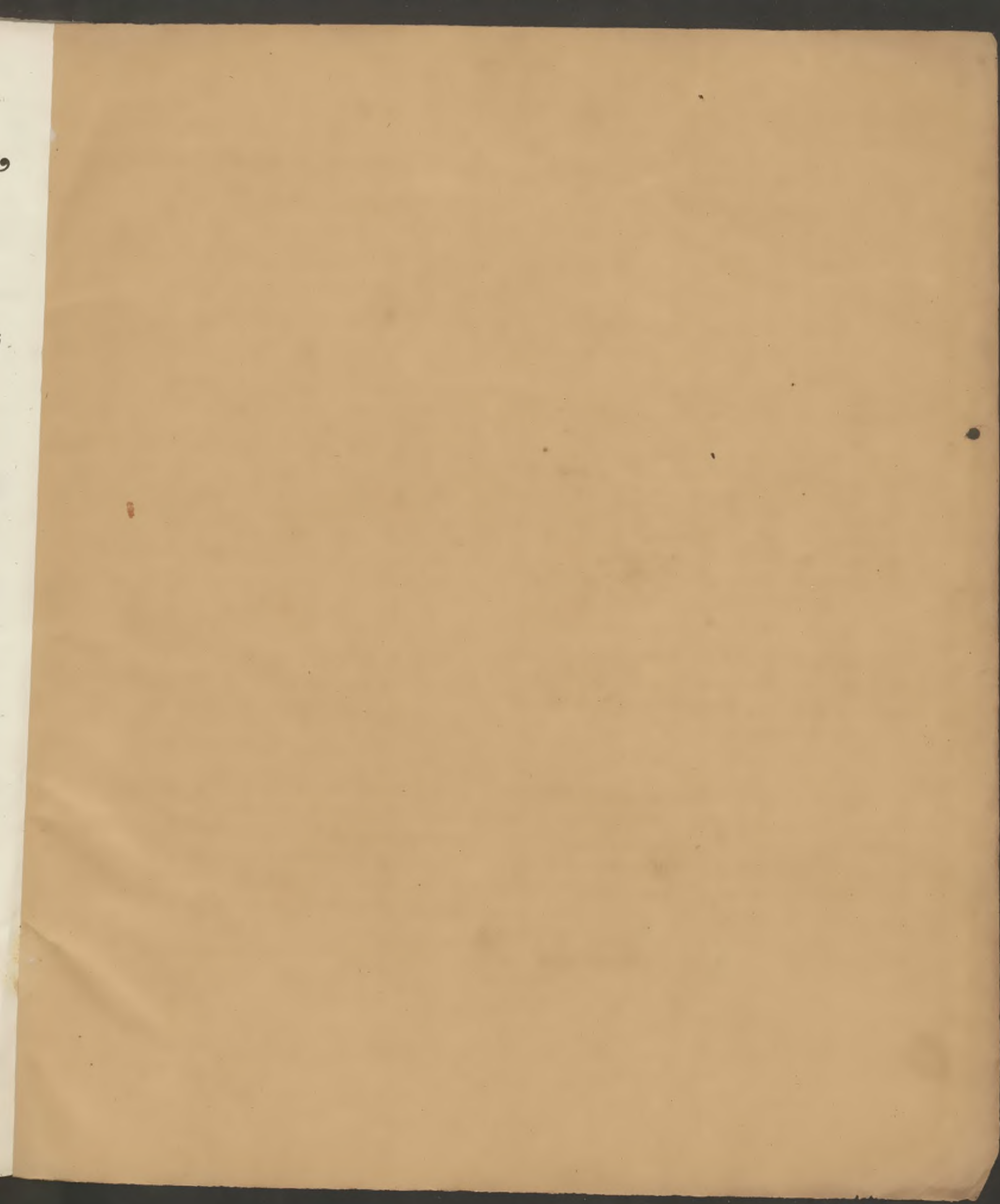
Najprzód: **pacierz i śpiew.**

- 1) Wszystkie klasy razem: religia i historia biblijna;
- 2) Sexta i kwinta: rachunki;
- 3) Kwinta, kwarta i tercyja: francuzkie;
- 4) Kwinta i tercyja: historia naturalna;
- 5) Kwarta i tercyja: matematyka;
- 6) Od sixty aż do tercyi stopniowo: łacińska gramatyka i łaciniacy klasy;
- 7) Septima aż do kwarty niższej: geografia;
- 8) Kwarta i tercyja: historia powszechna;
- 9) Kwarta i tercyja: astronomia;
- 10) Kwarta i tercyja: grecka gramatyka i greccy klasy.

Podczas egzaminu wykłady uczniów w różnych językach i śpiew. Po egzaminie: wręczą się uczniom świadectwa i ogłoszą się promocyje.

Nowe (zimowe) półrocze rozpocznie się 1go października rano o godzinie ósmej. — 30go września zgłosić się mają wszyscy uczniowie. Egzamina nowych uczniów także tego samego dnia się odbędą. 30go września zapłaci się również szkolne za 4ty kwartał.

X. Hunt, proboszcz,
rządca zakładu.

4414